

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის, პოლიტიკის მეცნიერების მაგისტრანტი

ლაშა ჩანტლაძე

დუშეთის მაზრის 1918 წლის
ბოლშევიკური აჯანყება

ანოტაცია

ნაშრომის შექმნის მიზანია წარმოაჩინოს ის პროცესები, რასაც ადგილი ჰქონდა 1918 წლის ივნის-ივლისში დუშეთის მაზრაში. დაგვანახოს თუ რა მოცულობის ბოლშევიკურ ამბოხს ჰქონდა ადგილი მაზრაში და რა მოელოდა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას აჯანყების წარმატებით დასრულების შემთხვევაში.

1918 წლის 26 მაისს ეროვნული საბჭოს მიერ დამოუკიდებლობის აქტის გამოცხადებისთანავე დაიწყო ანტისახელმწიფოებრივი გამოსვლები საქართველოში. რომელთა შორის განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა ბოლშევიკურ ამბოხს დუშეთის მაზრაში. „განსაკუთრებულობა“ რამდენიმე გარემოებით გამოიხატებოდა. უპირველესი გარემოება იყო მაზრის ტერიტორიული სიახლოვე როგორც ტფილისთან, ისე ჩრდილოეთ კავკასიასთან, საიდანაც ამბოხებულები ცდილობდნენ გადამწყვეტი დახმარების მიღებას. ასევე უმნიშვნელოვანეს გარემოებას წარმოადგენდა ის, რომ მაზრაში არსებული მიწის ფონდის ნაწილს კვლავ თავადაზნაურობა აკონტროლებდა, რაც კარგ ნიადაგს ქმნიდა ბოლშევიკური სააგიტაციო საქმიანობისთვის. შეიქმნა და მომარაგდა გლეხთა რაზმები. აქტიურ საკოორდინაციო სამუშაოებს ატარებდნენ ბოლშევიკური პარტიის წარმომადგენლები და ფრონტიდან დაბრუნებული ჯარისკაცები. აჯანყების ორგანიზატორები მიუთითებდნენ, რომ ამბოხის წარმატებულად დასრულების შემთხვევაში საქართველოს გასაბჭოება რამდენიმე წლით ადრე მოხდებოდა.

ბოლშევიკური ამბოხი დუშეთის მაზრაში წარუმატებლად დამთავრდა. დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებმა და დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლმა სტეფანწმინდელთა რაზმებმა შეძლეს ქვეყნის ერთიანობისა და სუვერენიტეტის დაცვა.

შინაარსი

შესავალი.....	4
ლიტერატურის მიმოხილვა.....	9
I თავი. აჯანყების სამზადისი.....	11
III თავი. აჯანყების დასაწყისი.....	16
IV თავი. მაზრაში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება.....	21
V თავი. ბრძოლა დარიალისთვის.....	22
VI თავი. ამბოხის დასასრულის დასაწყისი, ბრძოლებში ეროვნული გვარდიის ჩაბმა	26
VII თავი. ამბოხის შედეგები.....	37
დასკვნა.....	42
გამოყენებული ლიტერატურა	47

შესავალი

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტი მიიღო. ეს გახდა ახალი ეტაპის დასაწყისი საქართველოს ისტორიაში. საფუძველი ჩაეყარა ერთიან, სუვერენულ და ევროპული ტიპის სახელმწიფოს. საქართველოს მთავრობასა და ხალხს შესაძლებლობა მიეცა საკუთარი ენთუზიაზმი და ძალისხმევა ახლად შექმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს გაძლიერებისა და აღმშენებლობისკენ მიემართა. „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტში“ ნათქვამია:

- 1) ამიერიდან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულუფლებოვანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა.*
- 2) დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკური ფორმა- საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკაა*
- 5) საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თავის საზღვრებში თანასწორად უზრუნველყოფს, ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს განურჩევლად ეროვნებისა, სარწმუნოებისა, სოციალური მდგომარეობისა და სქესისა.*
- 6) საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხსნის მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს.¹*

ახლადშექმნილი რესპუბლიკა დიდი გამოწვევების წინაშე იდგა, რომელთაგან, ბუნებრივია, უმნიშვნელოვანესი ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის

¹ ვახტანგ გურული, მერაბ ვაჩნაძე, დიმიტრი შველიძე, ნესტან კირთაძე, ავთანდილ წოწკოლაური, პაატა ფირანიშვილი, (რედ.ვახტანგ გურული) საქართველოს ისტორია XX საუკუნე, თბილისი 2003, გვ.59

დაცვა იყო. საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ სამუშაოებს აწარმოებდა როგორც რუსეთის კომუნისტური პარტიის კავკასიის სამხარეო კომიტეტი, (აქტიურ დახმარებას უწევდა სერგო ორჯონიკიძე) ისე თბილისის კომიტეტის ბიურო (მ.ცხაკაიას თავჯდომარეობით). სწორედ ამ ძალებმა დაგეგმეს 1918 წლის ივნის-ივლისში ანტისახელმწიფოებრივი გამოსვლა დუშეთის მაზრაში. აჯანყების ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე, კომუნისტური პარტიის დუშეთის სამაზრო კომიტეტის წევრი გიორგი ლაფანაშვილი მიიჩნევდა, რომ თუ აჯანყება შესაფერის დროს შესაბამის დახმარებას მიიღებდა ჩრდილო კავკასიაში არსებული საბჭოთა მთავრობისგან, მაშინ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დაემხობოდა და შესაბამისად გასაბჭოებაც რამდენიმე წლით ადრე მოხდებოდა.² ფილიპე მახარაძე დუშეთის მაზრის აჯანყებას მოიხსენიებდა, როგორც ყველაზე მთავარს იმ აჯანყებათა რიცხვში, რომლებიც 1918 წელს მოხდა საქართველოში (ლეჩხუმი, რაჭა, საჩხერე, ცხინვალი, სამეგრელო). უფრო მეტიც, ის დუშეთის აჯანყებას უკავშირებს იმ სამთავრობო ცვლილებებს, რაც დემოკრატიულ რესპუბლიკაში განხორციელდა, კონკრეტულად მთავრობის თავჯდომარედ ნ. რამიშვილის მაგივრად ნ. ჟორდანიას დანიშნვა.³ აჯანყების მონაწილეები თვლიდნენ, რომ დუშეთში განვითარებულმა პროცესებმა, ნიადაგი მოუმზადა შემდგომში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას. ამბოხებულები კონტროლს ახორციელებდნენ მთლიან მაზრაზე, საქართველოს სამხედრო გზიდან მცხეთამდე, რითაც კრიტიკულ სიტუაციაში აყენებდნენ როგორც თბილისს, ისე მთლიან დემოკრატიულ რესპუბლიკას. აჯანყების ერთ-ერთ ხელმძღვანელი ვიქტორი ცინცაძე იხსენებდა: *„გლეხები მოითხოვდნენ საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნებას მაზრაში და საბჭოთა მთავრობასთან მჭიდრო კავშირის დაჭერას დარიალის ხეობის გაღებით“*.⁴ ყოველივე ზემოთქმულის ფონზე ნათელია, თუ ვის მიერ იქნენ პროვოცირებულნი და რეალურად რა მიზნები ჰქონდათ აჯანყებულებს, მათი მოღვაწეობის საბოლოო მიზანს, დემოკრატიული რესპუბლიკის

² გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.37

³ ფილიპე მახარაძე, „დუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს“ (რვა წლის შესრულების გამო) გაზეთი „კომუნისტი“, (1926, 17 ივნისი, N137) გვ 2

⁴ ვიქტორ ცინცაძე, „დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე“, გაზეთი „მუშა“, (1923, 17 ივნისი, N173) გვ.3

მთავრობის დამხობა და 21 დღის წინ აღდგენილი დამოუკიდებლობის მოსპობა წარმოადგენდა. 1922 წლის 16 თებერვალს დუშეთში გამართული სამაზრო საბჭოს ყრილობაზე გამომსვლელმა დელეგატებმა დააფიქსირეს, რომ ჯერ კიდევ 1918 წლიდან გარკვევით ითხოვდნენ საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებას. აჯანყება ქვეყნისდა საბედნიეროდ წარმატებით იქნა ჩახშობილი. სამხედრო მოქმედებების წარმატებით დასრულებაში სახალხო გვარდიის ნაწილებს (მეთაურობდა ვალიკო ჯუღელი) დიდი დახმარება აღმოუჩინეს რიგითმა მოხევეებმა, რომლებიც საკუთარ მოქალაქეობრივ ვალად მიიჩნევდნენ, ქვეყნისთვის ამ კრიტიკულ მომენტში მის გვერდში დგომას. ნაშრომის ერთ-ერთი მიზანი ამ ფაქტის წარმოჩენაცაა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აჯანყებულების მიზანს დარიალის ხეობის გაღებით საბჭოთა მთავრობასთან მჭიდრო კავშირის დამყარება წარმოადგენდა. სწორედ დარიალის დამცველებმა შეასრულეს მთელ ამ ამბავში მნიშვნელოვანი როლი, რამაც როგორც თავად ორგანიზატორები ამბობენ, დიდწილად შეუწყო ხელი მათი მოძრაობის წარუმატებლობას. მაშინ, როდესაც ფოსტა და ტელეგრაფი აჯანყების დაწყების დღიდან ბოლშევიკების ხელში იყო და სტეფანწმინდის მამასახლისსა და მის მომხრეებს არ ჰქონდათ რეალური ცნობები აჯანყების მიმდინარეობის შესახებ, მათ მაინც არ შეუწყვტიათ წინააღმდეგობა, 25 ივნისს გამართულ შეხვედრაზე, სადაც ერთმანეთს შეხვდნენ დუშეთის მაზრისა და მთავრობის ერთგული სოფლების ⁵ წარმომადგენლები, კობაიძემ (მთავრობის მომხრე სოფლებიდან) შემდეგი რამ განაცხადა : *„იგი (იგულისხმება საქართველოს მთავრობა) ჩვენი ამორჩეულია და ნდობა უნდა გამოვუცხადოთ, თქვენ რაც გინდათ ის თქვით, მაგრამ მე მას ვენდობი და ქართველი ქართველურად მოვკვდები“*. სვიმონ შადურის განცხადებაც ანალოგიურ შინაარსს შეიცავს : *„მთავრობას ჩვენ არ უნდა შევებოთ, მას მხოლოდ ნდობა უნდა გამოვუცხადოთ“*.⁶

⁵ ჯუთა, ართხმო, კარკუჩა, ახალციხე, გერგეტი, ცდო, ყაზბეგი. ის სოფლები, რომლებიც არ მიემხრნენ აჯანყებულებს და 1918 წლის 24 ივნისს შეებრძოლნენ მათ.

⁶ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.34

ბუნებრივია, ჩრდილო კავკასიიდან მიღებული დახმარება გააძლიერებდა აჯანყებას და სრულიად ახალ მიმართულებას შესძენდა მას. შესაბამისად ნათელი ხდება თუ რამხელა მნიშვნელობა ჰქონდა დუშეთის სამაზრო კომიტეტისთვის დარიალის დროულად დაკავებას და მის გაკონტროლებას, ეს იყო ის, რაც ამ აჯანყებას გამოარჩევდა სხვა გამოსვლებისგან. აქ წარმატება თერგის რესპუბლიკასთან პირდაპირი კავშირის დამყარების და იქიდან დახმარების მიღების საშუალებას იძლეოდა.

დუშეთში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადების შემდეგ დაიწყო საორგანიზაციო სამუშაოები, გამოიცა ბრძანებულებები და პროკლამაციები, იზრდებოდა აჯანყებულთა რიცხვი, რაც კარგ პირობებს ქმნიდა ყაზბეგის ხელში ჩასაგდებად. აჯანყებულები ყველანაირი რესურსის გამოყენებას ცდილობდნენ ამ გზის გასაკონტროლებლად, შედეგად მთავრობის მომხრე სოფლების დიდ წინააღმდეგობას აწყდებოდნენ, რომლებიც უარს აცხადებდნენ ამოხებაში მონაწილეობაზე და უპირისპირდებოდნენ მათ. სახალხო გვარდიის სარდალი ვალიკო ჯუღელი, მაღალ შეფასებას აძლევს მოხვევების საბრძოლო თვისებებს, საკუთარ მოგონებებში კი აღნიშნავს ამ უკანასკნელთა დიდ წვლილს ბოლშევიკი სამხედრო მეთაურის, საშა გეგეჭკორის დამხმარე რაზმის განადგურებაში.

რისკი ნამდვილად დიდი იყო, სასწორზე იყო საქართველოს დამოუკიდებლობა. დუშეთის მაზრის აჯანყებასთან ერთად სიტუაცია დამაბული იყო სამეგრელოში, ლეჩხუმში, იმერეთში. აგრეთვე დაპირისპირებები იყო აფხაზეთში. ამ ყველაფრის ფონზე განსაკუთრებულად დასაფასებელი იყო იმ ადამიანების თავგანწირვა, რომლებიც დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებთან ერთად არ წყვეტდნენ წინააღმდეგობას და საკუთარი სიცოცხლის ფასად იცავდნენ დამოუკიდებლობას. *„რომ წარმოვიდგინოთ რა მოხდებოდა 18 წლის მაის-ივლისში დარიალში მოხვევების მონაწილეობის გარეშე, მივიღებთ მეტად სავალალო სურათს. რუსული ჯარი იოლად გამოივლიდა დარიალს და აჯანყებულთა დახმარების საბაზით დაამხოდა თბილისში დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობას, მოვლენების ასეთი განვითარებით ხომ კარდინალურად შეიცვლებოდა საქართველოს ისტორია- თუ საბოლოოდ არ*

*მოისპობოდა ეროვნული თავისუფლების იდეა, ის სამი წელი დამოუკიდებლობისა, ხომ აღარ გვექნებოდა, რომელიც ალბათ მთელს საუკუნეს სჯობდა. მაშინ რაღა იქნებოდა საყრდენი XX საუკუნის ქართველთათვის ეროვნული ისტორიის გაგრძელებისა? ჩვენ ხომ გვიან ფეოდალური ხანის შემდგომ სახელმწიფოებრიობის ისტორია აღარ გვექნებოდა“?*⁷ ბოლშევიკთა გამოსვლის წარმატებით დაგვირგვინების შემთხვევაში, სწორედ რომ ეროვნული თავისუფლების იდეას მოედებოდა ბოლო.

მოცემული ნაშრომის მიზანია, განვიხილოთ 1918 წლის დუშეთის მაზრის აჯანყების მიზეზები და მიმდინარეობა. პროცესების განხილვის დროს ვისაუბრებთ ბოლშევიკების სამხედრო აგრესიაზე საქართველოს წინააღმდეგ, სახალხო გვარდიისა და მოხვედების თავდაუზოგავ ბრძოლაზე, დემოკრატიული რესპუბლიკის სუვერენიტეტის დასაცავად, ასევე შევხებით აჯანყების წინანდელ მოსამზადებელ პროცესს და ვეცდებით პასუხები გავცეთ შემდეგ შეკითხვებს: რა ხდებოდა დუშეთის მაზრაში 1918 წლის 27 მაისიდან 15 ივლისის ჩათვლით? რამ გამოიწვია მაზრის ამბოხი? რამდენად დიდი იყო ბოლშევიკთა გავლენა ამ ტერიტორიაზე? რა ზომები მიიღო საქართველოს მთავრობამ სიტუაციის გასანეიტრალებლად? რა გეგმები ჰქონდათ ბოლშევიკებს? რაში მდგომარეობს მოხვედების დამსახურება ქვეყნის წინაშე? რა შედეგი დადგებოდა აჯანყების წარმატებით დასრულების შემთხვევაში?

⁷ჯიმშერ წიკლაური, „დარიალის დამცველნი“ ყაზბეგი 2012, გვ.64

ლიტერატურის მიმოხილვა

არსებული საკითხის ირგვლივ მეტად მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის დუმეთის მაზრის აჯანყების აქტიური მონაწილის, კომუნისტური პარტიის დუმეთის სამაზრო კომიტეტის წევრის, გიორგი ლაფანაშვილის 1927 წელს გამოცემული წიგნი „დუმეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“. მიუხედავად ავტორის აშკარა სუბიექტურობისა, წიგნში საინტერესო ცნობები მოიპოვება, როგორც უშუალოდ აჯანყების მიმდინარეობაზე, ისე ბოლშევიკების სააგიტაციო საქმიანობაზე, რომელსაც საკმაოდ აქტიური სახე ჰქონდა გამოსვლების დაწყებამდე. ნაშრომში ჩართულია მუამბოხე ბოლშევიკების მოგონებები, რომლებიც საკუთარი გამოცდილებიდან გამომდინარე განიხილავენ აჯანყების მიმდინარეობას, თავდაპირველ წარმატებებს და ცდილობენ პასუხი გასცენ იმ შეკითხვას, თუ რამ გამოიწვია ამბოხის საბოლოო მარცხი. სუბიექტური პოზიციით გამოირჩევა ალექსანდრა ართილაყვას ნაშრომი „დუმეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“. ავტორი დასაწყისში აქცენტს აკეთებს ზოგადად დუმეთის მაზრის რევოლუციურ წარსულზე, მაზრის მცხოვრებთა აქტიურ როლს ჯერ კიდევ 1905 წლის რევოლუციაში, ამბოხების ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზებს შორის, პირველ რიგში, გიორგი ლაფანაშვილის მსგავსად, გლეხთა გაუსაძლის ეკონომიკურ ყოფას მიიჩნევს. გლეხთა პრობლემების მოუგვარებლობაში ორივენი ბრალს სდებენ მენშევიკებს. აჯანყების კონკრეტულ ეპიზოდზე აქცენტს აკეთებს ჯიმშერ წიკლაური 2012 წელს გამოცემულ ნარკვევში „დარიალის დამცველნი“. აქ ავტორი ყურადღებას ამახვილებს დარიალში მიმდინარე საბრძოლო მოქმედებებზე, სადაც დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალებს მოხვევები ეხმარებოდნენ. ავტორი მიიჩნევს, რომ დარიალში წარმოებულმა ბრძოლებმა დიდი ზეგავლენა იქონია აჯანყების ბედზე და რომ არა დარიალის დაცვაში მოხვევების

მონაწილეობა ისტორია სრულ სხვაგვარად წარიმართებოდა, ბოლო მოეღებოდა დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობას. აღსანიშნავია, რომ მოცემულ ნარკვევს დოკუმენტურ მასალასთან ერთად თან ახლავს ზეპირსიტყვიერი გადმოცემები, რომელიც დამატებით ინფორმაციას გვაწვდის უშუალოდ ხევში წარმოებული ბრძოლების შესახებ. ავტორის ზოგიერთი პოზიცია საკამათოა. მაგალითად *„მაშინდელი პრესა ისეთ მთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ ომში ჩაფლული ქვეყნის ხელისუფლება მარქსისტობით კეკლუცობს და მთავარ მტრად საზოგადოებრივ აზრს თვლის, ივლისის თვის გაზეთებში არის ორი-სამი სამძიმრის განცხადება საქართველოს კათალიკოს პატრიარქის კირიონ მეორის გარდაცვალების გამო, ამავე დროს რუსი მარქსისტი გ.პლუხანოვის გარდაცვალება, ქართული გაზეთების ყურადღების ცენტრშია მთელი თვის მანძილზე“*.⁸ აქ საინტერესო შემდეგი რამაა, კონკრეტულად ზემოაღნიშნულმა გარემოებამ შეაფერხა თუ არა მთავრობის რეაგირება? ან რაიმე ზეგავლენა მოახდინა თუ არა აჯანყების მსვლელობაზე? მის მიერ მოყვანილ ფაქტებსა და აჯანყებას შორის კავშირის დადგენა ნაკლებად არის შესაძლებელი. მოგვეპოვება კი რაიმე საბუთი რითიც მტკიცდება, რომ პლუხანოვის სიყვარულმა და პატრიარქ კირიონისადმი ნაკლებმა სიყვარულმა აჯანყების ჩახშობას ავნო რამე? ნათელია, რომ ავტორის პოზიციაზე იგრძნობა გარკვეული მოსაზრებების გავლენა, რომელიც აშკარად სკეპტიკურად უყურებს დემოკრატიულ რესპუბლიკის მთავრობის მოქმედებებს. მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოიპოვება იმდროინდელ პრესაშიც, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს გაზეთი „ერთობა“, სადაც თავსდება ცნობები აჯანყების დაწყებისა და მიმდინარეობის შესახებ. მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველია ხევის მამასახლისის, სიმონ შადურის მიერ გამოქვეყნებული სტატია, სადაც ავტორი დაწვრილებით მიმოიხილავს უშუალოდ ყაზბეგში არსებულ სიტუაციას დუშეთის მაზრის აჯანყების პერიოდში. ასევე საინტერესო ცნობები მოგვეპოვება საბჭოთა პრესაშიც, (გაზეთები : „კომუნისტი“, „მუშა“, „მიწის მუშა“) სადაც აჯანყების მონაწილეები აქვეყნებდნენ მოგონებებს დუშეთის მაზრის ამბოხის შესახებ. ბუნებრივია, ამ უკანასკნელში გამოქვეყნებული ცნობები აშკარად ცალმხრივია,

⁸ ჯიმშერ წიკლაური, „დარიალის დამცველნი“ ყაზბეგი 2012, გვ.61

პრობოლშევიკურია და მხოლოდ მათი გაცნობა ვერ მოგვცემს სრული სურათის აღდგენის შესაძლებლობას.

უშუალოდ ბრძოლების შესახებ ინფორმაციას გვაწვდის, როგორც ზემოაღნიშნული ლიტერატურა, ასევე საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო გვარდიის მეთაურის ვალიკო ჯუღელის დღიური სახელწოდებით „მძიმე ჯვარი“. მოგონებებში ჯუღელი აქტიურად მიმოიხილავს როგორც ზოგად სტრატეგიულ გეგმებსა და მანევრებს. ისე კონტრეტულ შეტაკებებს. დიდ ყურადღებას უთმობს ყაზბეგის ეპიზოდს და აფასებს ადგილობრივების მხარდაჭერას, სწორედ სახალხო გვარდიის და მოხვევების ერთობლივი ძალისხმევით იქნა განადგურებული საშა გეგეჭკორის ბოლშევიკური რაზმი.

მოცემული საკითხის ირგვლივ არსებული ინფორმაციული ვაკუუმი დიდწილად შეავსო ეროვნული არქივის ცნობებმა. საარქივო დოკუმენტების დამუშევამ შესაძლებელი გახადა აჯანყების მიმდინარეობის შესახებ არსებულ საკვანძო შეკითხვებზე პასუხების გაცემა. რაც შეეხება აჯანყების შედეგებს, სოციალური და ეკონომიკური სურათის დასახასიათებლად ღირებული ინფორმაციის შემცველი გახლდათ კარლ კაუცკისა და ერიკს ლის ნაშრომები.

თავი პირველი

აჯანყების სამზადისი

1918 წლის 17 ივნისიდან დუშეთის მთელ მაზრაში ამბოხებულები აქტიურ საბრძოლო მოქმედებებზე გადადიან. თავდაპირველ ეტაპზე ისინი ამარცხებენ მთავრობის სამხედრო შეანაერთებს, რაც, ბუნებრივია, იწვევს აჯანყების გადასვლას უფრო სერიოზულ ფაზაში, რისი უშუალო გამოხატულებაც იქნება გლეხთა სამაზრო

ყრილობის მოწვევა და საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება. მიუხედავად ამ წარმატებებისა, აჯანყებაში ჩართულ ბოლშევიკ ხელმძღვანელებს არაერთხელ აღუნიშნავთ, რომ ამბოხი ნაადრევად დაიწყო, მიზეზად კი დემოკრატიული რესპუბლიკის გადაწყვეტილებას ასახელებენ, რაც გულისხმობდა მაზრაში განიარაღების დაწყებას. ამბოხის არაშესაფერის დროზე მიუთითებდა ფ. მახარაძე : „*აჯანყებამ იფეთქა გლეხებისთვის უხერხულ დროს, იმ დროს, როცა მზადება ჯერ კიდევ დამთავრებული არ იყო, ბოლშევიკების საოლქო კომიტეტმა, რომელიც დუშეთის მაზრის გლეხების*

მოდრობას ხელმძღვანელობდა და რომელიც მაშინ კავკასიაში იმყოფებოდა აჯანყების ამბავი გაიგო იმ დროს როცა ეს აჯანყება უკვე ფაქტი იყო“.⁹

მიუხედავად მარცხისა, ბოლშევიკურმა ამბოხმა დიდი პრობლემები შეუქმნა მთავრობას და საწყის ეტაპზე რამდენიმე ბრძოლაში დაამარცხა კიდევ ეს უკანასკნელი. უშუალოდ საბრძოლო მოქმედებებზე გადასვლა შეუძლებელი იქნებოდა მოსამზადებელი სამუშაოების ჩატარების გარეშე. 1917 წლის აპრილში ბოლშევიკებმა შექმნეს დამოუკიდებელი ორგანიზაციები კავკასიის მაშტაბით (მათ შორის თბილისშიც), ამან ხელი შეუწყო ფართო სააგიტაციო საქმიანობის გაჩაღებას მოსახლეობაში. 1917 წლის 2 ოქტომბერს გაიმართა კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციის პირველი ყრილობა, რომელმაც გარკვევით დააფიქსირა აშკარა ბრძოლის გზა ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად. დუშეთის მაზრაში შეირაღებული გამოსვლისთვის კარგ ნიადაგს ქმნიდა ფრონტიდან დაბრუნებული ბოლშევიკი ჯარისკაცები, რომლებიც აღრიცხვაზე იყვნენ აყვანილნი. ამავდროულად ხდებოდა გლეხთა სამხედრო რაზმების შედგენა. ანტისახელმწიფოებრივად განწყობილმა ჯარისკაცებმა, (ისეთებმა თუნდაც, როგორებიც იყვნენ გ. მწითური, ვ. ვერძეული, ლ. ლალიაშვილი და სხვები.) დიდი სამუშაოები გასწიეს. გაბო მწითურის, ბაზალეთის თემის წითელი რაზმის მეთაურის ორგანიზებით, 1918 წლის 2 მარტს გაიმართა მიტინგი. შეკრებილნი იწონებდნენ ბოლშევიკების საქმიანობას და უარს აცხადებდნენ „მენშევიკური“ პოლიტიკური ძალის მორჩილებაზე. დამატებით ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტმა გამოჰყო პერსონალი, რომლებსაც აქტიური სააგიტაციო მუშაობა უნდა დაეწყოთ მაზრებში. დუშეთში მოსამზადებელ სამუშაოებს აწარმოებდნენ თედო შუშიაშვილი, თომა ჩუბინიძე, მიხა პაპუნაშვილი, გიორგი ლაფნაშვილი და ვიქტორ ცინცაძე. 1918 წლის აპრილის დასაწყისში ბაზალეთში გამართულ კრებაზე გაისმა მოწოდებები, სადაც იქ შეკრებილ გლეხობას მოუწოდებდნენ მენშევიკური მთავრობის

⁹ ფილიპე მახარაძე, „დუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს“ (რვა წლის შესრულების გამო) გაზეთი „კომუნისტი“, (1926, 17 ივნისი, N137) გვ2

დამხობას. აქ საინტერესო ინციდენტიც მოხდა, შეკრებას თურმე ესწრებოდა ისიდორე რამიშვილი, რომელსაც არ მისცეს სიტყვით გამოსვლის უფლება. მისში უკვე გაიმართა თათბირი დუშეთში, რომელსაც, გარდა კონკრეტულად მაზრაში მომუშავე კომუნისტებისა, დაესწრნენ მიხა ცხაკაია და ფილიპე მახარაძე. მათ მიერ მიცემული დირექტივების მერე კიდევ უფრო დიდი ძალებით გაგრძელდა მუშაობა. კავკასიის სამხარეო კომიტეტის გეგმით, დუშეთის მაზრაში დაწყებული ამბოხი უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული საქართველოში საყოველთაო აჯანყებასთან. გადაწყდა ინტენსიური სააგიტაციო მუშაობის დაწყება *„გლეხებისა და მუშები აღშფოთებისთვის“*; *„ჩვენ დავალებული გვექონდა მოგვეწყო დუშეთში კომპარტიის ჯგუფები (იაჩეიკები) დაგვეარსებია სამხედრო შტაბი და მოგვემზადებია ნიადაგი შეიარაღებული ამბოხისთვის“*¹⁰

შეიარაღებული გამოსვლის დასაწყებად, ბუნებრივია, გადამწყვეტი ფაქტორი ენიჭებოდა შეიარაღებას, აღნიშნული საკითხის მოგვარება ბოლშევიკების ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენდა. ამ მიზნით თედო შუშიაშვილს თბილისში ხილის საწყობის ქვეშ მოუწყვია საიდუმლო საცავი. იარაღის შეძენისა და შენახვის საინტერესო ხერხზე საუბრობს ალექსანდრა ართილაყვა წიგნში, სადაც აღნიშნულია, რომ იარაღით მომარაგებაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ ბოლშევიკური ორგანიზაციები და ჯარისკაცები. *„იარაღის მიწოდება შემდეგნაირად ხდებოდა: წინასწარ იცოდნენ როდის უნდა მოეტანათ ხილი; სწორედ ამ დროს ჯარისკაცებს მანქანით მოჰქონდათ იარაღი ისეთივე ყუთებით, როგორც ხილის ყუთი იყო. ხილისა და იარაღის ყუთების დაცლა ერთსა და იმავე დროს ხდებოდა, დუშეთის მაზრის გლეხობის შეიარაღების მიზნით თედომ თავის დას დაავალა გაეხსნა საფეიქრო სახელოსნო სოფელ ბაზალეთში. პელაგიამ აქ გახსნა სახელოსნო სადაც 90 ქალი მუშაობდა. სახელოსნოს საჭიროებისთვის თბილისიდან ლეზულოზდნენ ძაფსა და საქსოვ მანქანებს. მანქანებსა და ძაფთან ერთად პელაგიას ურმით გადაჰქონდა იარაღი, მეურმედ ჰყავდა რევოლუციონერი გლეხები-*

¹⁰ ვიქტორ ცინცაძე, „დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე“, გაზეთი „მუშა“, (1923, 17 ივნისი, N173), გვ.2

მუსაშვილი და ხეხელაშვილი. მცხეთაში ჩხრეკდნენ ურმებს, მაგრამ როგორც კი დაინახავდნენ ზედა ყუთებში ძაფსა და საქსოვ მანქანებს, ქვედა ყუთებს აღარ სინჯავდნენ, საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით ხშირად ტვირთი მიჰქონდათ: ავჭალა-საგურამო-ჭოპორტის გზით, არაგვის გასწვრივ“. ¹¹ სამხედრო მასალის სოფლებში ჩასვლისთანავე ხდებოდა მისი გადანაწილება წილკანსა და მის ახლომდებარე სოფლებზე,¹² როგორც გიორგი ლაფანაშვილი აღნიშნავს, საბრძოლო მასალის შესაფერისი რაოდენობა მხოლოდ წილკანს ერგებოდა. ეს ალბათ შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რადგან სწორად წილკანი გამოდგება ის სოფელი, რომელიც პირველი გაუწევს წინააღმდეგობას დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო რაზმს და გამარჯვებებსაც მოიპოვებს. სანამ ეს შეტაკება მოხდებოდა ლაფანაშვილი წილკანს მოიხსენიებს იმ ადგილად, სადაც ყველაზე დიდი გავლენა არსებობდა ბოლშევიკთა სააგიტაციო მუშაობის დროს, ასევე ეს იყო აგიტატორთა შეკრების ადგილიც და მაზრაში მუშაობის ცენტრიც.

1918 წლის 6-7 ივნისს ჩატარდა საგანგებო თათბირი დუშეთის მაზრაში, დღის წესრიგში მდგომ განსახილველ საკითხებს შორის უმნიშვნელოვანესი იყო გადაეწყვიტათ თუ როგორი უნდა ყოფილიყო ბოლშევიკების რეაგირება სამთავრობო შენაერთების მიერ „საეტაპო ათასეულის“ განიარაღების დაწყებასთან დაკავშირებით. უნდა აღინიშნოს, რომ ხელისუფლებამ ეს ნაბიჯი მაზრაში არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით გადადგა, რაც საეტაპო ბატალიონის ჯარისკაცების მოქმედებამ განაპირობა, რომლებიც აშკარად მიემხრნენ ბოლშევიკებს. ამ ყოველივეს ამტკიცებს კაპიტან ფალიანის პატაკი, ტფილისის გუბერნიის კომისრისადმი : „*დუშეთში აბესაძის ჯარისკაცების გამოსვლა აცილებულ იქნა აღმასკომის მიერ მათი განიარაღებით. იმავე აღმასკომმა გადასწყვიტა ამ ათასეულის განიარაღება საერთოდ, რადგან რვაასი კაცი ათასეულიდან გაიფანტნენ სოფლებში და ეწევიან ბოლშევიკურ აგიტაციას, ამავე დროს*

¹¹ ალექსანდრა ართილაყვა, „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“ თბილისი 1960, გვ.59-60

¹² მისაქციელი, ძალისი, მჭადი-ჯვარი, შუახევი, ბაზალეთი, ახალგორი და სხვები.

კავშირი აქვთ ეტაპებზე დარჩენილ ამხანაგებთან აბესაძის მეთაურობით და ყიდულობენ ამ უკანასკნელთაგან იარაღს და ყველაფერს, რაც კი მათთვის საჭიროა“. ¹³ აღსანიშნავია, რომ განიარაღება შეეხო ათასეულის მცირე ნაწილს. მეამბოხე ბოლშევიკების ინფორმაციით დაახლოებით 400 კაცმა შეძლო გაქცევა და თავი სოფლებს შეაფარეს. მაზრის პარტიულ ორგანიზაციას უნდა გადაეწყვიტა, როგორ იმოქმედებდნენ. გადაწყდა, რომ ჯერჯერობით თავი აერიდებინათ კონფრონტაციისთვის,¹⁴ ასევე თათბირის გადაწყვეტილებით ბოლშევიკებს საქმიანობა ცენტრიდან განაპირა მხარეებში უნდა გადაეტანათ.

სიტუაციის დასარეგულირებლად და წესრიგის დასაცავად თბილისის გუბერნიის მაზრის კომისარმა ჯაფარიძემ დუშეთის მაზრის ხელისუფლებას უბრძანა დაეწყოთ მაზრის მაცხოვრებლების განიარაღება. „წინადადებას გაძლევთ შეუდგეთ მცხოვრებლებისგან იარაღის ჩამორთმევას თქვენთვის ქვემდებარე ორგანოების შემწეობით. ამასთან ერთად საჭიროთ ვცნობ გითხრათ, რომ თუმცა იარაღის ჩამორთმევაზე მოთხოვნილება წარდგენილ უნდა იქნეს სრულიად კატეგორიული ფორმით, მაგრამ ადმინისტრაციისა და მილიციის თანამშრომლების მხრიდან, ამა თუ იმ ექსცესების თავიდან ასაცილებლად, უნდა იქნეს დაცული ამასთან ერთად მეტისმეტი სიფრთხილე, პატივისცემა პიროვნებისა და ფრთხილი მოპყრობა სხვისი ქონებისადმი“.¹⁵ 1918 წლის 12 ივნისს წილკანში მოწვეულმა ბოლშევიკურმა კრებამ მიიღო დადგენილება განიარაღებისთვის წინააღმდეგობის გაწევის შესახებ.

¹³ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.39

¹⁴ აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად თავშეკავებისა, მათ მიერ მიღებული დადგენილება თავისთავად ეწინააღმდეგებოდა კონფრონტაციაზე უარის თქმას. ბოლშევიკები ითხოვდნენ მოეწვიათ საბჭოები და ხალხის მიერ არჩეული მთავრობისთვის გადაეცათ იარაღი, გახსნილიყო კავკავის გზა და სხვ.

¹⁵ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.19

თავი მეორე აჯანყების დასაწყისი

ბუნებრივია, მხოლოდ საეტაპო ათასეულის განიარაღება ვერ ხსნიდა იმ საფრთხეებს, რაც მაზრაში იყო, თან როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ათასეულიდან ბევრმა ჯარისკაცმა (ბოლშევიკების მონაცემებით 400 კაცმა) შეძლო გაქცევა, ამ ყველაფერს ემატებოდა რევოლუციური განწყობის მომძლავრება მაზრაში, რაც ბუნებრივია დღის წესრიგში აყენებდა საყოველთაო განიარაღების დაწყებას. დუშეთის მაზრის მილიციის უფროსი გ. ჟორდანიას მფრინავ რაზმთან ¹⁶ ერთად აქტიურად შეუდგა დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას. წარმატებით იქნა განიარაღებული შემდეგი სოფლები: ყვავილი, ბაზალეთი მლაშე, საკრამული, შაშაბურო, ნაოზი, მისაქციელი. მისაქციელის განიარაღების შემდეგ, რაზმი წილკანს მიადგა. ჟორდანიას სამი კაცის თანხლებით სოფლისკენ გაემართა,¹⁷ მაგრამ სანამ დანიშნულების ადგილზე მივიდოდა აჯანყებულები თავს დაესხნენ და დაატყვევეს. ამ დროს ძირითადად რაზმმა ცეცხლი გახსნა. ჟორდანიამ შეძლო გაქცევა და ძირითად რაზმს შეურთდა, თუმცა ვეღარ შეძლო ბრძოლის ბედზე ზეგავლენის მოხდენა. ვიქტორ ცინცაძის მონაცემებით *„ჩვენ ხელში ჩავიგდეთ 84 ტყვე, სამი ტყვის მფრქვეველი და სოფლებისგან ჩამორთმეული იარაღი.“*¹⁸ ჟორდანიამ გადარჩენილებთან ერთად შეძლო თავის დაღწევა და კაპიტან ფალიანის რაზმს შეუერთდა. 17 ივნისს მომხდარ ამ შეტაკებაში აჯანყებულთა წარმატებაში, ბუნებრივია, დიდი როლი ითამაშა რიცხოზობამ უპირატესობამ. ეს ფაქტორი დაეხმარა

¹⁶ შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული სპეციალური ქვედანაყოფი

¹⁷ ჟორდანიამ ეს გადაწყვეტილება წილკანის რამდენიმე მცხოვრებთან საუბრის შემდეგ მიიღო, ეს უკანასკნელნი სიტუაციის გართულების თავიდან აცილების მიზნით თხოვდნენ რაზმის უფროსს მთლიანი რაზმით არ შემოსულიყო სოფელში

¹⁸ ვიქტორ ცინცაძე, „დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე“, გაზეთი „მუშა“, (1923, 17 ივნისი, N173) გვ.3

წილკნელებს, რომ ალყა შემოერთყათ მთავრობის რაზმისთვის და დაემარცხებინათ. ასევე ფსიქოლოგიურად დიდი დარტყმა გამოდგა მეთაურის ტყვედ ჩავარდნა. მართალია, ჟორდანიამ მოახერხა თავის დაღწევა, მაგრამ ის ამ დროს უკვე ორჯერ იყო დაჭრილი. ამ გამარჯვებამ აამაღლა აჯანყებულთა საომარი შემართება, რისი გამოხატულებაც სამხედრო გზაზე სადგურისა და სურსათის საწყობის დაკავება იყო. პროცესების მსგავსად განვითარება, კი იწვევდა ამბოხებულთა რიცხვის ზრდას. გ. ლაფანაშვილის ინფორმაციით ამ უკანასკნელთა რიცხვი რამდენიმე ათასს აღწევდა.

დამატებითი ძალის სახით მთავრობამ ბრძოლაში ჩართო კაპიტან ფალიანის რაზმი, ეს უკანსკნელი 140 მეომარს ითვლიდა, გარდა ცოცხალი ძალისა მის განკარგულებაში იყო ორი ტყვიამფრქვევი და ერთი ზარბაზანი. ფალიანს თან ახლდა ჟორდანია, რომელსაც რაზმისთვის უნდა ეჩვენებინა გზა წილკნამდე. ამის მიუხედავად, კაპიტანმა, როგორც თავად ხსნის, ჟორდანიას არაზუსტი მონაცემების გამო, ალყა შემთხვევით შემოარტყა ტყის უბანს და არა წილკანს. რაზმის გადაჯგუფებამ მას მეტად მნიშვნელოვანი დრო დააკარგვინა.¹⁹ ასევე წარუმატებლად დასრულდა კაპიტანის მოლაპარაკებები აჯანყებულ სოფლებთან. აღსანიშნავია, რომ მეამბოხეები ფალიანის რაზმთან გასწორებას დაახლოებით ისეთივე მეთოდით ცდილობდნენ, როგორც ეს გააკეთეს ჟორდანიასთან. აჯანყებულებს სურდათ იარაღის ჩაბარების ცრუ დაპირების სანაცვლოდ დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო ნაწილები სოფელში შეეტყუებინათ, სადაც უფრო მარტივად დაამარცხებდნენ. ამ მიზნით 25 შაშხანა „მსხვერპლადაც გაიღეს“. ვითარება იცვლება 8 ივნისს დილის 8 საათზე, როცა გამოჩნდება პოლკოვნიკი ფურცელაძე და ხელმძღვანელობას საკუთარ თავზე გადაიბარებს.

დროს არ კარგავდნენ ამბოხებულები, რომელთაც 19 ივნისს შექმნეს სამხედრო შტაბი და დასახეს შემდგომი სტრატეგიული ამოცანები. „შტაბის გადაწყვეტილებით

¹⁹ აჯანყების ჩახშობის შემდგომ ჩატარებულმა კვლევა-ძიებამ ბრალი დასდო და პასუხისგებაში მისცა კაპიტანი ფალიანი. უპირველეს ყოვლისა იმის გამო, რომ კაპიტანმა არ გამოიყენა ის საშუალებები, რაც შესაძლებლობას მისცემდა დანაკლისისგან ეხსნა მის დაქვემდებარებაში მყოფი სამხედრო ნაწილები.

აჯანყებული გლეხობა 4 რაზმით გაიყო. პირველ რაზმს დაევალა ქ.დუშეთის აღება, მეორე რაზმს დაევალა სოფ.მისაქციელის და ნატახტარის მხრიდან მთავრობის შეირადებული ძალების წინააღმდეგ ბრძოლის დაწყება, მესამე რაზმს დაევალა მტრის დასახევი გზის, მცხეთის მიმართულებით, ეგრედ წოდებულ, ღართის კარის ჩაკეტა, და მეოთხე რაზმს კი მტრის შუა ცენტრზე იერიშის მიტანა“.²⁰ ამბოხებულებმა უარყვეს ფურცელადის ულტიმატუმი, იარაღის ჩაბარებასა და ხელმძღვანელი პირების ჩაბარების შესახებ და საომარ სამზადისს შეუდგნენ. საომარ მდგომარეობაზე ჯერ კიდევ კაპიტან ფალიანს შეატყობინა მტრის ბანაკიდან გამოქცეულმა ტყვემ. წილკნის, მისაქციელის, ნაოზის, ძალისის, წეროვნის მცხოვრებლებმა ქალები, ბავშვები და საქონელი სოფლებისგან მოშორებით გაიყვანეს და საბრძოლო პოზიციები დაიკავეს. აღსანიშნავია, რომ 19 ივნისს გამართულ ამ ბრძოლაში მთავრობის სასარგებლოდ მოქმედებდა სამხედრო ავიაცია, თუმცა ამ ფაქტორმა ვერ შეძლო ბრძოლაში გარდატეხის შეტანა ფურცელადის სასარგებლოდ. 8 საათიანი ბრძოლის შემდგომ პოლკოვნიკის ქვედანაყოფები დამარცხდნენ. სანამ იმ დანაკარგების შესახებ ვისაუბრებთ, რაც ცოცხალ ძალასა და სამხედრო ტექნიკას შეეხო, აუცილებელია გავცნოთ ბრძოლის მიმდინარეობას და ამ მარცხის მიზეზებს. ბრძოლის მონაწილე ბოლშევიკი ხელმძღვანელები აქტიურად მიუთითებენ მეტაურ ფურცელადის გაუმართლებელ სტრატეგიულ მანევრებზე, ფურცელადემ არტილერია ხელსაყრელი პოზიციებიდან მოხსნა, ხოლო არმია ბრძოლის ველზე გაშალა. რის შედეგადაც ამბოხებულებს სამთავრობო ჯარების ალყაში მოქცევა და დამარცხება გაუადვილდათ. ხელმძღვანელობის გაუმართლებელ მანევრებზე საუბრობს კაპიტანი ფალიანიც: „მე ნაბრძანები მქონდა გამეწია შეხვედრითი შეტაკება მარცხენა ფლანგზე იმ დროს, როდესაც მარჯვენა ფლანგი და ცენტრი გაშიშვლებული იყო. მე ჩემი რაზმით მოვხვდი ალყა შემორტყმული სამივე მხრით, მაგრამ მეომრების სიმამაცით გავარღვიე ხიდის გზა, სადაც გავმაგრდი დროებით, სანამ არ განთავისუფლდებოდა მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნილი ათასეული ლეგიონები, მოქცეულნი არაგვის პირას ნაპირებთან. მე ჩემი

²⁰ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.22

რაზმით და გურულების შემწეობით ვიხვედით ბრძოლით, ვმალავდით ზურგს და გზებზე ვკრეფდით იარაღებს და ტყვიის მფრქვეველებს, რომელიც მიტოვებული იყო ბრძოლის ველიდან გაქცეული ნაწილების მიერ.“²¹ ბრძოლის მონაწილე შტაბის კაპიტანი ალექსანდრე გორგაძე ასე აღწერს ბრძოლის მიმდინარეობას: „მარჯვენა ფრთით ვიდექი ჩემი ასეულით გამლილი. ჩვენ უკან ბაღი იყო, სადაც მუშების სახით თურმესოფლები იყო ჩასაფრებული. 11 საათი რომ დაიწყო, ატყდა საშინელი სროლა, ჩვენც რასაკვირველია ვუპასუხეთ. სოფლები გამლილი მოდიოდნენ ტყიდან ჩვენკენ, მაგრამ დახეთ უბედურებას, საშინელი სროლა აგვიტეხეს იმათ, ვინც ბაღში ვითომდა მუშაობდა. ყველა მხრით სოფლებებისგან გარს შემორტყმული ვიყავი ჩემი ასეულით.“²²

ყოველივე ზემოთ ნახსენების ფონზე, აშკარად შეგვიძლია, დავინახოთ ხელმძღვანელობის შეცდომები მოცემულ ბრძოლაში. პოლკოვნიკმა ფურცელაძემ შედარებით ხელსაყრელი პოზიციებიდან მოხსნა არტილერია და ცოცხალი ძალა, რამაც მოწინააღმდეგეს მისცა საშუალება სამი მხრიდან შეეტია მისთვის და ალყაში მოექცია პოლკოვნიკის რაზმები. ამავდროულად გაოცებას იწვევს შტაბის კაპიტან გორგაძის მონათხრობი, საიდანაც ცხადი ხდება, რომ მან მოცემულ გეოგრაფიულ არეალში ისე განალაგა სამხედრო ქვედანაყოფები, რომ სათანადოდ არ შეამოწმა ზურგში „ბაღში მომუშავე გლეხები“. თან ეს ხდება საომარ ზონაში, სადაც მცხოვრებთა უმრავლესობა შეირაღებული და შენ მიმართ დაპირისპირებულია. ზიანი დიდი იყო, ვიქტორ ცინცაძე ფურცელაძის რაზმში 200 მეზობლს ასახელებს (ამას დამატებული ფალიანის 140) ტყვიის-მფრქვეველებითა და ზარბაზნებით. რომელთაგან ტყვედ-ჩაგდებულთა რაოდენობა დაახლოებით 250 კაცს ითვლიდა.²³

იმავე დღეს აჯანყებულთა რაზმმა დაიკავა დუშეთი, საპყრობილებიდან გაათავისუფლეს პატიმრები, ხელში ჩაიგდეს იარაღის საწყობები, დაიწყეს ბინების

²¹ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.44

²² ალექსანდრე გორგაძე, „ბოლშევიკებთან ბრძოლა დუშეთის მაზრაში“, გაზეთი „სახალხო საქმე“ (1918, 26 ივნისი, N265) გვ.4

²³ ალექსანდრა ართილაყვა, „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“, თბილისი 1960, გვ.78

მარცვა, გაანადგურეს მაზრის ოფიციალური დოკუმენტებიც. „19 ივნისს აჯანყებულ მოსახლეობასთან ერთად ბოლშევიკებმა იერიში მიიტანეს ქალაქ დუშეთზე. 12 საათზე ქალაქს გარს შემოერთყა რაზმი, სამი, ოთხი ათასი კაცისგან შემდგარი. აიკლეს და გაანადგურეს კომისარიატი. დაანგრეს ცეიხგაუზები, გამარცვეს სასურსათო მაღაზია, კერძო ხალხი და ასე დაამრიგათ დაიწყეს თარეში. კომისარი დუმბაძე დაიმალა, რადგან გაბოროტებული ბრბო მოითხოვდა მის დასჯას წამებას. დაიჭირეს და მოკლეს აღმასრულებელი კომიტეტის თავჯდომარე საშა რიკაძე. ერთი სიტყვით მდგომარეობა მეტათ ცუდი იყო და არის დღესაც“.²⁴ ამის ფონზე ძნელია ვირწმუნოთ ვიქტორ ცინცაძის მონათხრობი თითქოს, მაზრაში წესრიგი იყო და ადგილი არ ჰქონია არანაირ ბოროტმოქმედებასა და კანონდარღვევას. 21 ივნისს მეამბოხეებმა დაიკავეს მცხეთისა და ქსნის სადგურები. ამ ოპერაციების განხორციელების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა დარიალის ხელში ჩაგდება, რაც ამბოხებულებს საშუალებას მისცემდა მჭიდრო კავშირი დაემყარებინათ ჩრდილოეთის საბჭოთა ხელისუფლებასთან, ამბოხების ლიდერებს ნათლად ჰქონდათ გაცნობიერებული, რომ აჯანყების გასაძლიერებლად და დიდი მამუტაბების მისაცემად აუცილებელი იყო საგარეო დახმარება, კონკრეტულად აქცენტი კეთდებოდა თერგის საბჭოთა რესპუბლიკაზე.²⁵

²⁴ ვ. შემოქმედელი, „დუშეთის მაზრაში“ გაზეთი „ერთობა“ (1918, 26 ივნისი, N130) გვ.2

²⁵ „თერგის საბჭოთა რესპუბლიკის“ შექმნა გამოცხადდა 1918 წლის მარტში, პიატიგორსკში, თერგის ხალხთა მეორე ყრილობაზე. ყრილობას მხარი დაუჭირა ბოლშევიკურმა სახალხო საბჭომ, საბჭოში ხელმძღვანელობდნენ ეთნიკური პრინციპით. თერგის საბჭომ კაზაკების საწინააღმდეგო (ანტიკაზაკური) კანონები მიიღო, რომლებიც ითვალისწინებდა კაზაკთა სამხედრო ფორმირებების დაშლას, ასევე კაზაკთა მიწების გასხვისებას. ბუნებრივია ამას მოჰყვა კაზაკთა საკმაოდ სერიოზული აჯანყება, რამაც დიდად დააზარალა „თერგის რესპუბლიკა“. საბოლოოდ ეს უკანასკნელი 1919 წლის თებერვალში განადგურდა დენიკინის ჯარების მიერ.

დუშეთის მაზრაში საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება

თავდაპირველმა წარმატებებმა ამბოხების წინამძღოლებს საშუალება მისცა საორგანიზაციო სამუშაოებისთვის მეტი დრო დაეთმოთ. ამ ყველაფრის შედეგი კი 1918 წლის 25 ივნისს დუშეთის გლეხთა დეპუტატების სამაზრო ყრილობის მოწვევა იყო. ყრილობის გადაწყვეტილებით, აღმასკომის თავჯდომარედ თედო შუშიაშვილი აირჩიეს. არსებობის მცირე დროის მიუხედავად, კომიტეტი აქტიურად შეუდგა მასზე დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას, უმთავრესს ბუნებრივია სამხედრო საკითხების²⁶ მოგვარება წარმოადგენდა. ეს უკანასკნელი კი პირდაპირ იყო დაკავშირებული კავშირთან ჩრდილოეთ კავკასიის საბჭოთა ხელისუფლებასთან.

წესრიგის უზრუნველსაყოფად გამოიცა ორი ბრძანება, ხოლო აჯანყების მუხტის გასაძლიერებლად პროკლამაცია, რომელიც მუშებსა და გლეხებს აქტიური ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალების წინააღმდეგ: *„დუშეთის მაზრას დღეს შემოესია ჟორდანია-ჯუღელის ბრბო და ლამობენ ჩვენ განადგურებას. ასეთი დღე არ დადგომია ჩვენს ქვეყანას, არც ძველ და არც ახალ დროში, არც შაჰბაზისა და აღამაჰადის ურდოელების შემოსევის დროს და არც სისხლის მსმელნიკოლოზ რომანოვის შავბნელ რეაქციის დროს. საქართველოს ახალმა თვითმპყრობელმა-მენშევიკებმა ყველას გადააჭარბეს“.*²⁷ რაც შეეხება ბრძანებებს, აქცენტი კეთდება მაზრაში წესრიგისა და დისციპლინის უზრუნველყოფაზე. მაგალითად, აღმასრულებელი კომიტეტი მოუწოდებს ამბოხებულებს რომ დააპატიმრონ ის პირები, რომლებიც გლეხებს შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწევისგან თავის შეკავებას ურჩევენ და გადასცენ ისინი სამხედრო რევოლუციურ ტრიბუნალს.²⁸

²⁶ თითქმის ყველა სამხედრო საკითხის მოგვარებას ხელმძღვანელობდა, რევოლუციური სამხედრო შტაბი, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდნენ: თომა ჩუბინიძე, მიხა პაკუნაშვილი, თედო შუშიაშვილი, ვიქტორ ცინცაძე, გიორგი ლაფანაშვილი.

²⁷ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.60

²⁸ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.58

ბრძოლა დარიალისთვის

დუშეთის მაზრაში ამბოხებული ბოლშევიკების ხელისუფლება დამყარდა, თუმცა ეს არ ნიშნავდა საბოლოო გამარჯვებას, ყაზბეგი არ ემორჩილებოდა აჯანყებულებს. 19 ივნისს სამთავრობო შენაერთებთან მიღწეული გამარჯვების შემდგომ, ბოლშევიკებმა ქვემო და ზემო მთიულეთის და კობის თემის გლეხობა, მიხა პაპუნაშვილისა და ვიქტორ ცინცაძის თაოსნობით სტეფანწმინდის წინააღმდეგ გაგზავნეს. როგორც რიცხოვნად, ისე სამხედრო შეიარაღების მხრივ უპირატესობაში მყოფმა ყაზბეგის წინააღმდეგ მებრძოლმა ბოლშევიკურმა ძალამ, დარიალის დამცველებს ულტიმატუმი იარაღის ჩაბარების შესახებ 23 ივნისს წარუდგინა. პასუხად კი საომარი სამზადისი მიიღო სტეფანწმინდელების მხრიდან. საომარი სამზადისისა და ბრძოლების შესახებ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის სტეფანწმინდის მამასახლისი სიმონ შადური. ამ უკანასკნელის ცნობით, ამბოხებულებთან კავშირზე თავიდანვე უარი ითქვა. სტეფანწმინდელებმა ცოცხალი ძალის სახით დამატებითი შევსება მიიღეს შემდეგი სოფლებიდან: ჯუთადან, ართხმოდან, კარკუჩიდან, ახალციხიდან, გერგეტიდან და ცდოდან. ძალთა ბალანსი აშკარად არასახარბიელო იყო დამოუკიდებლობის დამცველებისთვის, სტეფანწმინდის მამასახლისის ცნობებით დაახლოებით 400 კაცი უნდა დაპირისპირებოდა 3000 ამბოხებულს.²⁹

24 ივნისს უკვე ადგილი აქვს პირველ შეტაკებას, „სიონში დაბანაკებული მტერი საომრად გაიშალა და მთის სერებს მოედო. ვხედავდით რომ, სოფ. აჩხოტის თავს „ელიას მთაზედ“ მტერი სნოსკენ გაემართა, აქვე მთას შემოუარა სნოვლებმა და ატყდა ორივე მხრიდან სროლა. სნოვლებმა წინდაწინ გამზადებული ტყვიისმფრქვეველი აამუშავეს, მტერი შეშინდა და სერებიდან უკან გაიქცა. ჩქარა დამემ მოუსწრო. სტეფანწმინდელები

²⁹ სიმონ შადური „დუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება“ გაზეთი „ერთობა“ (1918,2 აგვისტო, N162) გვ.2

გამაგრებული იყვნენ სოფლიდან ორი ვერსის დაშორებით, სამხრეთით „წყალათ ხიდის“ თავს კლდეებში. ღამემ მშვიდობიანად ჩაიარა“³⁰

გარდა რიცხოვრივი უპირატესობისა, სიტუაციას შემდეგი ორი რამ ართულებდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აჯანყებულებმა შეძლეს დუშეთის მაზრაში ფოსტისა და ტელეგრაფის გაკონტროლება, რაც კარგად გამოიყენეს ამბოხებულთა რაოდენობის შესახებ ყალბი ცნობების გასავრცელებლად. გარდა ამისა მდგომარეობა დაძაბული იყო მეორე ფრონტზეც: „ჩვენი ვარაუდით 9000 კაცთან უნდა მოგვხდომოდა საქმე, კარგად შეიარაღებულლებთან. სამხრეთით ეს მტერი უნდა მოგვწოლოდა, ჩრდილოეთით-დარიალში რუსი ბოლშევიკები გვაწვებიან, იქაც ბრძოლები გრძელდება. მთავრობისა არაფერი ვიცით არსებობს თუ არა, 18 ივნისიდან ფოსტა და ტელეგრაფი ბოლშევიკების ხელშია“.³¹

მიუხედავად არსებული კონფრონტაციისა, 1918 წლის 25 ივნისს მოხერხდა ერთობლივი შეხვედრის გამართვა (ერთი მხრივ დუშეთის მაზრის გლეხთა ორგანიზაციის მხრიდან, ხოლო მეორე მხრივ ყაზბეგ-სნოელების წარმომადგენლებს შორის) რომელსაც არსებული დაპირისპირების მიზეზები უნდა გამოერკვია და მის გადაჭრაზე ეზრუნა. დუშეთის მაზრის ორგანიზაციის წარმომადგენლები ბრძოლის მიზეზად ასახელებენ პურის უქონლობას: „ჩვენ გვითხრეს, რომ ყაზბეგლები და მისი მომხრე სოფლები შეუერთდა წითელ გვარდიას და გზა შეჰკრეს, რაც არის მიზეზი უპურობისა. პური არ მოდის, ჩვენ შიმშილი გვაწუხებს და ავსდექით“³² –(მაქრო მანგიაშვილი, დუშეთის გლეხთა ორგანიზაციის წარმომადგენელი). ამავდროულად მანგიაშვილი უარს აცხადებს საქართველოს მთავრობის მორჩილებაზე. ამ მოსაზრებებს არგუმენტირებულად პასუხობენ ყაზბეგ-სნოს დელეგაციის წარმომადგენლები, „თუ პურის უქონლობა არის მიზეზი ამბოხებისა, ჩვენ ერთად უნდა ვიყოთ. ჩვენ დუშეთის

³⁰ სიმონ შადური „დუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება“ გაზეთი „ერთობა“ (1918,2 აგვისტო, N162) გვ.2

³¹ სიმონ შადური „დუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება“ გაზეთი „ერთობა“ (1918,2 აგვისტო, N162) გვ.2

³² გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ. 31

მაზრას დამოუკიდებლად უნდა იმოქმედოს, ეგ შეუძლებელია იმიტომ, რომ თქვენ საქართველოს მთავრობის სახელით მუშაობა არ შეგიძლიათ, რადგანაც ნდობას არ უცხადებთ. ჩვენ მთავრობა არ გვყავს დუშეთის მაზრის. ბოლშევიკური მთავრობა ჩვენ ანგარიშს არ გაგვიწევს. ჩვენ უნდა დავემორჩილოთ საქართველოს მთავრობას და ისე უნდა ვიმოქმედოთ.“³³ - მღვდელი ღუდუშაური. საინტერესო მოხსენებას აკეთებს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების წარმომადგენელი, არტილერისტი პ.ჩხიკვაძე, რომლის აზრითაც შესაძლებელია ურთიერთობის მოგვარება, ისე, რომ არც დაპირისპირება მოხდეს და „უპურობის“ მიზეზებიც აღმოიფხვრას. მისი აზრით, უნდა შედგეს ხელსაყრელი შეთანხმება დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და ჩრდილო კავკასიაში არსებულ ხელისუფლებას შორის ორივე მხარისთვის მისაღები პროდუქტის გაცვლის შესახებ.

როგორც ვხედავთ ყველაზე კრიტიკულ მომენტშიც კი რესპუბლიკის ერთგული დამცველები არ ცვლიდნენ პოზიციას, სიტუაციის გამოსწორების მთავარ გზად მოლაპარაკებასა და მთავრობისთვის ნდობის გამოცხადებას მიიჩნევდნენ. მიღებული რეზოლუციაც თითქოს ამას ეხმიანებოდა, მაგრამ როგორც თავად ს. შადური გადმოგვცემს შეთანხმების პირობიდან, ამბოხებულებმა არცერთი არ შეასრულეს. რეზოლუციის მიხედვით დაპირისპირებულ მხარეებს საბრძოლო მოქმედებები უნდა შეეწყვიტათ, პურის საკითხის მოსაწესრიგებად ვლადიკავკაზში უნდა გაგზავნილიყო დელეგაცია, დარიალის დასაცავად უნდა დამდგარიყვნენ დუშეთის მაზრის ნდობით აღჭურვილი პირები, საქართველოს საჯარისო შენაერთის ნაწილებს თავდებად სტეფანწმინდელები უდგებოდნენ და არ ერთმეოდათ იარაღი.³⁴

შეთანხმებისამებრ, 26 ივნისს (რეზოლუციის მიღებიდან მეორე დღეს) ს. შადური თანმხლებ პირებთან ერთად რეზოლუციის პირობების გასაცნობად სიონში წავიდა, სადაც აჯანყებულნი იყვნენ დისლოცირებულნი. როგორც მოსალოდნელი იყო

³³ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.32-33

³⁴ გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.35-36

პირობებმა უკმაყოფილება გამოიწვია ბრბოში, სიტუაცია მეტისმეტად დაიძაბა, თუმცა შადურის სიტყვით გამოსვლა გარდამტეხი გამოდგა. მან არგუმენტირებულად უარყო ყველა ბრალდება და სიტუაციის გამოსწორების ერთადერთ გზად მოლაპარაკება დაასახელა, „ აუხსენი ხალხს რომ მათი აზრი შემცდარია , ვითომ ბოლშევიკებმა უნდა მისცეთ პური ვლადიკავკაზიდან, ვუთხარი მათ არავითარი პური არ აქვთ, ისინი მხნავთესავი ხალხი არ არიან, პური სიმიინდი შეიძლება ვიყიდოთ მხოლოდ ინგუშებისგან, ოსებისგან, ყაზახებისგან და რაკი ეს სამი ერი ერთმანეთში ომობენ, მათ დრო არ აქვთ ბაზარზე სურსათის გასაყიდად გამოიტანონ და თუ ასე იომებენ არც მოხვნის და პურის მოკრების დრო ექნებათ, ისინიც დამშვივდებიან და ჩვენც შიმშილით დავიხოცებით, ამას გარდა ვერც ცხვარსა და საქონელს გავრეკავთ საზამთროდ თერგის ოლქში, რაკი ასეთი არეულობა იქნება ყველა დაგვტაცებს. ვურჩიე, რომ ამ სამი ერის შერიგება ქართველებს გვეკისრა. მშვიდობა დაგვემყარა მათ შორის და ჩვენც ეს დიდ სარგებელს მოგვიტანდა“.³⁵

როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, ამბოხებულებმა შეთანხმების არც ერთი მუხლი არ შეასრულეს, სიტუაცია არც შადურის შთამბეჭდავმა გამოსვლამ შეცვალა და 27 ივნისს სიონში მყოფი აჯანყებულები სტეფანწმინდისკენ გაემუზნენ. რიცხოზრივი უპირატესობის გარდა, ბოლშევიკებს სტრატეგიული უპირატესობაც უწყობდათ ხელს, (საქმე იმაში გახლდათ, რომ სტეფანწმინდელებმა ზარბაზნები და ტყვიამფრქვევები პოზიციებიდან მოხსნეს, მთლიანი ყურადღება დარიალის მხრიდან საზღვრის გამაგრებაზე გადაიტანეს). მოკავშირე სოფლების წარმომადგენლებს ბრძოლა უხდებოდათ, როგორც ამბოხებულების წინააღმდეგ დუშეთის მაზრიდან, ისე ბოლშევიკების მხრიდან დარიალში. ტელეგრაფსა და ტელეფონს მცხეთიდან ყაზბეგამდე მთლიანად ამბოხებულები აკონტროლებდნენ.

³⁵ სიმონ შადური „დუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება“ გაზეთი „ერთობა“ (1918,2 აგვისტო, N162) გვ.3

ამბოხის დასასრულის დასაწყისი, ბრძოლაში ეროვნული გვარდიის ჩაბმა

ამბოხის დასაწყისი მართლაც, რომ შთამბეჭდავი გამოდგა. აჯანყებულებმა 17 ივნისიდან მოყოლებული 21 ივნისის ჩათვლით რამდენიმე ბრძოლაში ბრწყინვალე გამარჯვებები მოიპოვეს მთავრობის საჯარისო შენაერთებზე, კონტროლქვეშ მოაქციეს დუშეთის მაზრის ტერიტორიის უდიდესი ნაწილი. 29 ივნისისთვის უკვე ხელში ჩაიგდეს დარიალიც. ამის შემდეგ, ბუნებრივია, დღის წესრიგში დადგა აჯანყების მამულებების გაზრდა. ამბოხებულებმა მცხეთის რაიონში ხელში ჩაიგდეს იარაღის საწყობები, მოსამზადებელი სამუშაოების შემდგომ კი აპირებდნენ თბილისზე შეტევას.³⁶ სიტუაციას ამძიმებდა ის ფაქტიც, რომ მდგომარეობა დაძაბული იყო თიანეთის მაზრაში: თიანეთელებმა მხარი დაუჭირეს დუშეთის მაზრის მოძრაობას და შეიარაღებული რაზმიც კი გაუგზავნეს დასახმარებლად.

მაზრაში შექმნილი მდგომარეობა კრიტიკული და საგანგაშო იყო. სიტუაციის განსამუტავად დემოკრატიულ რესპუბლიკას დიდი რესურსის მობილიზება და გამოცდილი სამხედრო კადრები სჭირდებოდა, რათა აღარ განმეორებულიყო ის ფატალური შეცდომები, რაც აჯანყების დასაწყისში მოხდა. გაზეთ ერთობის 1918 წლის 27 ივნისისა და 30 ივნისის ნომრებში აქტიურად ქვეყნდებოდა დემოკრატიული რესპუბლიკის მოწოდებები, რომლებიც აჯანყებულთა წინააღმდეგ იყო მიმართული და საქართველოს გვერდში დგომისკენ მოუწოდებდა მოქალაქეებს.

გარდა ამაღელვებელი მოწოდებებისა, მთავრობამ ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო. სახალხო გვარდიის ნაწილების დუშეთის მაზრაში გაგზავნის გარდა, აუცილებელი იყო ზურგის გამაგრებაც, რაც ფრონტზე არსებულ შენაერთებს საშუალებას მისცემდა, დაკისრებული მიზნები უფრო მარტივად შეესრულებინათ. 28 ივნისიდან საქმეში უკვე სახალხო გვარდია ერთვება (ვალისკო ჯუღელის მეთაურობით)

³⁶ ალექსანდრა ართილაყვა, „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“, თბილისი 1960, გვ.83

და აქტიური სამხედრო ოპერაციების წარმოებას იწყებს. აფხაზეთში მოპოვებული გამარჯვებების შემდეგ ჯუღელი დუშეთისკენ დაიძრა და აქტიურად შეუტია ბოლშევიკებს. აღსანიშნავია, რომ სახალხო გვარდიის მეთაური ლაშქრობის დასაწყისში იმედს გამოთქვამდა, რომ შეძლებდა აჯანყებულებისგან „ჯანსაღი ელემენტების“ ჩამოცილებას, ასევე ხაზს უსვამდა შექმნილ მძიმე მდგომარეობას, რომელიც გულისხმობდა როგორც მაზრაში არსებულ მწვავე სიტუაციას, ისე ახალგაზრდა რესპუბლიკის წინაშე მდგარ საგარეო გამოწვევებს. საკუთარი მოსაზრებების გამოთქმის შემდეგ 28 ივნისს დათარიღებულ ჩანაწერში ვალიკო ჯუღელი უკვე უშუალოდ აღწერს საომარ მოქმედებებს : *„ებლახან დავიკავეთ ბებრის-ციხე და ამ ციხე-სიმაგრის მთელი რაიონი... 5 საათზე ჩვენ 14 ზარბაზნიდან გავხსენით ცეცხლის ქარიშხალი ბებრის ციხეზე, რომელშიაც ჩასხდნენ მეამბოხენი. საუცხოვო იყო შთაბეჭდილება.... ბანდები გაიქცნენ, გაიქცნენ ისე, რომ არავითარი წინამძღვრობა არ გაუწევიათ უკანარც კი მოუხედაიათ და „ბრძოლის ველზე“ მიატოვეს ტყვიის-მფრქვეველები და ყოველი სურსათი. კარგი დასაწყისია.“*³⁷ აღნიშნულ დამარცხებას ბოლშევიკი ლიდერები ამბოხებულთა შეიარაღებაში არსებულ დეფიციტს მიაწერენ, ასევე ყურადღებას ამახვილებენ პროფესიონალი სამხედროების მცირე რაოდენობაზე.³⁸ ამ მხრივ საქართველოს საჯარისო შენაერთები ნამდვილად ჭარბოდნენ აჯანყებულებს, სახალხო გვარდიას ხელმძღვანელობდა მამაცი და კარგი სტარტეგი ვალიკო ჯუღელი, რომლის განკარგულებაშიც იყო როგორც სათანადო ცოდნითა და უნარებით გამორჩეული ოფიცრები ისე, სამხედრო ტექნიკა (ეს უკანასკნელი მოიცავდა 14 ზარბაზანსა და 2 ჯავშნოსან მატარებელს აღსანიშნავია, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ჯავშანმატარებლებით მხოლოდ ბებრის ციხეს თუ გაუხსნიდნენ ცეცხლს, რადგან შემდეგ

³⁷ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифлиси 1920, გვ.26

³⁸ ამ მხრივ საინტერესოა გ. ლაფანაშვილის ცნობა, რომელიც აჯანყების დასაწყისშივე, როცა ამბოხებულებმა გამარჯვება მოიპოვეს მთავრობის ჯარებზე, ცდილობდა ბოლშევიკ სამხედროებთან დაკავშირებას, *„მამინ ჩვენ ბევრი ვეძებეთ ქართველი ბოლშევიკები, რომლებსაც სათანადო სამხედრო გამოცდილება ექნებოდათ და შესძლებდნენ აჯანყებული გლეხობის სათანადო ხელმძღვანელობას, მაგრამ ჩვენდა სავალალოდ ასეთები თბილისში ვერ ვნახეთ“.* გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.26

იქით სარკინიგზო ხაზი აღარ გადიოდა). ბებრის-ციხის დაკავება არ ამსუბუქებდა მდგომარეობას, საჭირო იყო ბრძოლის გაგრძელება და პირველ რიგში კი აჯანყების ცენტრის, დუშეთის დაკავება. 29 ივნისი დაეთმო სამოქმედო გეგმის შედგენას. „ჩვენ დავიყავით სამრაზმად: არაგვის მარცხენა ნაპირის მიმართულლებით შეტევაზე გადადის არჩილ ფურცელაძის კოლონა, ცენტრში მიდის ა.გ. კონიევი, მე და ალექსანდრე მივდივართ ქსანზე“.³⁹ 2 ივლისის ჩანაწერებით ჯუღელი კმაყოფილია მიმდინარე სამხედრო კამპანიით : „ჩვენი ექსპედიცია კარგად მიმდინარეობს. მოსახლეობა უკვე გვეცნობა ჩვენ და საკმარისად კარგად გვაბარებს იარაღს. ჯერჯერობით ცოტაა სისხლი დაღვრილი, რაც მახარებს მე. აქნობამდე ჩაბარებულია 500 შაშხანამდე. პროვოკაცია თანდათან ჰკარგავს ნიადაგს. ჩვენ ვსცდილობთ ყველგან მიტინგების მოწყობას და ჩვენი მოწინავე მუშა გვარდიელები აქტიურად ეწევიან აგიტაციას. იარაღის ძალას ჩვენ ვაძლიერებთ ზნეობრივი ძალით“.⁴⁰ ამბოხებულებმა ვერ შეძლეს პოზიციების შენარჩუნება და უკან დაიხიეს. მდინარე არაგვის ადიდების გამო დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარისკაცები ორ ნაწილად გაიყვნენ. არტილერიის სრული დატვირთვით გამოყენება ვერ ხერხდებოდა, რისი მიზეზიც კი იყო ის გარემოება, რომ აჯანყებული გლეხობა ტყიან მთებში იყო გამაგრებული. ამბოხებულების მიზანს სამთავრობო ძალების ვიწროებში შეტყუება და მათი ცალ-ცალკე განადგურება წარმოადგენდა. აჯანყებულების საბრძოლო შემართებაზე დადებითად იმოქმედა დამატებითი ძალების მხარდაჭერადამ თიანეთის მაზრიდან. ვერც კონიევის ⁴¹ და ვერც ფურცელაძე-გედევანიშვილის შენაერთები ვერ ახერხებდნენ წინ წაწევას. სიტუაცია ჯუღელის მანევრმა გამოასწორა, ამ უკანასკნელმა „ბაზალეთის თემის სამხრეთ ნაწილი ჩაიგდო ხელში და ბაგის-ჭალის ვიწროებში გამაგრებულ გლეხობას ზურგში მოექცა, რის შედეგადაც აჯანყებული გლეხობა იძულებული გახდა მტერს რომ ტყვედ არ

³⁹ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифლისь 1920, გვ.26-27

⁴⁰ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифლისь 1920, გვ.27-28

⁴¹ გენერალი ალექსანდრე კონიაშვილი (1873-1951) საგანგებო რაზმისა და სახალხო გვარდიის უფროსი სამეგრელოში, იბრძოდა სოჭის ფრონტზე, წმინდა გიორგის ჯვრის კავალერი.

ჩავარდნოდა, თავიანთი პოზიციები მიეტოვებიათ და ტყეებში გაფანტულიყვნენ.“⁴²

ვ. ჯუღელის საჯარისო შენაერთების მოქმედებები ნამდვილად შეგვიძლია შევაფასოთ გარდამტეხად, როგორც ქ. დუშეთის დაკავებაზე, ისე მთლიანი აჯანყების ლიკვიდაციაზე. ერთადერთი რამ, რასაც ამბოხის ხსნა შეემლო თერგის საბჭოთა რესპუბლიკა იყო. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აჯანყების დასაწყისშივე, დუშეთის მაზრის ბოლშევიკები მთავარ იმედებს საგარეო დახმარებაზე ამყარებდნენ და სწორედ ამ გარემოებით უნდა აიხსნას ის თავგადაკლული ბრძოლა, რასაც დარიალის გამო აწარმოებდნენ. ამბოხებულები შესაძლო დამხმარე ძალების მოსვლამდე, ყველანაირად ცდილობდნენ სახალხო გვარდიის შეკავებას. დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალებს თავდაპირველმა წარმატებებმა მისცა იმის საშუალება რომ იერიში უშუალოდ ქ. დუშეთის წინააღმდეგ მიეტანა. დაიწყო მძლავრი საარტილერიო იერიში, რასაც ამბოხებულებმა საკმაოდ საინტერესო სტრატეგია დაუპირისპირეს. „*დაიწყო არტილერიის სროლა, მტერი ისვრის ორი ზარბაზნიდან, მაგრამ ჩვენ ვერ ვხედავთ მას. ჩვენს ბატარეას იგი კარგად ხედავს, რომელსაც უშენს მას. ჩვენი არტილერისტები ყოჩაღად იჭერენ თავს. მტრის არტილერია ისვრის სამის გამოკლებით. ყუმბარები სცვივა ბატარეის ირგვლივ და მახლობლად. საჭიროა მტერს მოვუაროთ ზურგიდან და ამით დავაზიანოთ იგი“⁴³* წერს ვ.ჯუღელი 4 ივლისით დათარიღებულ თავის მოგონებაში. ამ ცნობას ეხმიანება აჯანყების ერთ-ერთი აქტიური ლიდერის ვ. ცინცაძის მონათხრობიც, რომლის მიხედვითაც ქერანას მთაზე (დუშეთის მახლობლად) არსებულმა ზარბაზანმა დიდი არეულობა შეიტანა მტრის ბანაკში. ამ წინააღმდეგობის დაძლევის საშუალება ვალიკო ჯუღელს, ქსნის ხეობიდან ბაზალეთზე განხორციელებულმა შემოვლამ მისცა. გ.ლაფანაშვილის ცნობით, ამავე დღეს ჯუღელისა და კონიაშვილის შენაერთებმა დუშეთის წინააღმდეგ შეტევა დაიწყეს და შემდგომ დაიკავეს იგი. ამბოხებულები იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ, როგორც დუშეთი, ისე ქერანას მთა. ამ ყველაფრის შესახებ საინტერესო ცნობებს ვხვდებით ვ.ჯუღელის დღიურში, სადაც

⁴² გიორგი ლაფანაშვილი, „დუშეთის აჯანყება 1918წ.“, ტფილისი 1927, გვ.65-66

⁴³ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифлисъ 1920, გვ.28

ავტორი გარდა უშუალო სამხედრო მოქმედებებისა და ტაქტიკური გადაჯგუფებისა, საკუთარ მოსაზრებებს და გულისტკივილსაც გვიზიარებს.

„6 ივლისი ადრიანი დილა-ებლა გამოვდივარ მარცხენა კოლონით მტრის ზურგში მოსაქცევად. ჩემსკენ 500 ხიშტია, სამთო გუნდი, დ. ყანჩელის და ქრისტეფორეს და 4 ტყვიის-მფრქვეველი. გამარჯვებაში დარწმუნებული ვარ.

6 ივლისი შუადღე ს.არღუნი- მტრის ზურგში მოსაქცევად სრულიად დავიქანცენით. მოპირდაპირე ტიტველა მთის მწვერვალზე გამოჩნდნენ შეიარაღებული ნაწილები. ეს ალბათ გიორგი ლომთათიძის გუნდია, რომელიც ამბოხებულებს უვლიდა მარჯვნიდან. ჩვენს მარჯვენა ფლანგზე თოფის და ტყვიის-მფრქვეველის გახურებული სროლაა. იგი თანდათან წყნარდება. ალბათ მტერი საჩქაროდ უკან იხევს. მე მეშინიან, რომ იგი ხელიდან არ გაგვისხლტეს.

6 ივლისი საღამო. ანანურიდან დუშეთამდე- დარდიანი ფიქრებით მივდივარ ბოლშევიკებისაგან წართმეულ ცხენზე ჩვენი რაზმის შესახვედრად. გამარჯვება მახარებს. სოსო გედევანიშვილის რაზმი დაეწია გაქცეულ მტერს და დააყრევინა მას ორთავე ზარბაზანი. მაგრამ მოსაწყენია მაინც ომში... სული ნაღვლობს, როდესაც უმზერ დაცარიელებულ სოფლებს და ომის უნებურ სიმკაცრეს. გლეხკაცობა გვხვდება აქ მოღუშული, ადვილი შესაძლებელია, ჩვენ იგი გვთვლის მტრად, სამწუხაროა“.⁴⁴

დუშეთის დაკავებამ, ბუნებრივია, დიდი სტრატეგიული და ფსიქოლოგიური უპირატესობა მოუპოვა დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარისკაცებს, მაგრამ როგორც სახალხო გვარდიელებს, ისე მათ ხელმძღვანელობას კარგად ესმოდათ, რომ ამბოხის სრული ლიკვიდაციისთვის არ იყო საკმარისი მხოლოდ მაზრის ცენტრის დაკავება. საჭირო იყო მთლიან მაზრაზე ქართული ხელისუფლების აღდგენა, შეტევის წარმოება ანანურზე, ფასანაურზე, გუდაურზე და ყველა იმ ადგილზე სადაც აჯანყებულები იყვნენ გამაგრებულნი. მდგომარეობას ართულებდა ისიც, რომ ჯერ კიდევ იყო შესაძლებელი

⁴⁴ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифлисъ 1920, გვ.29

აჯანყებულებს სერიოზული სამხედრო დახმარება მიეღოთ თერგის ბოლშევიკებისაგან. საბრძოლო მოქმედებები გრძელდებოდა, ფურცელაძისა და გედევანიშვილის რაზმები ანანურსიკენ გაემართნენ, რათა მტრის ძალებისთვის ალყა შემოერთყათ, ხოლო კონიაშვილისა და ჯუღელის შენაერთები კი სამხედრო გზით დუშეთზე და იქიდან ანანურსიკენ. დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებმა მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწიეს და ანანური დაიკავეს. ეს ყოველივე კი მინიმალური დანაკრგებით შეძლეს, რასაც ვერ ვიტყვით ამბოხებულებზე, რომლებმაც დაკარგეს 4 ტყვიამფრქვევი და 2 ზარბაზანი, რაც შეეხება ცოცხალ ძალას- 100 მეზობლი ტყვედ ჩავარდა. გარდა სამხედრო წარმატებისა, სახალხო გვარდიას ხელში ჩაუვარდა მიმოწერა, აჯანყებულებსა და ბოლშევიკებს შორის, რითაც ამკარავდებოდა აჯანყების რეალური ხელმძღვანელები და მათი საბოლოო მიზნები.

8 ივლისს დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარისკაცები ფასანაურსიკენ დაიძრნენ, სადაც ვიწრო ხეობაში აჯანყებულები იყვნენ გამაგრებულნი. ამბოხებულების საბრძოლო შემართება ერთიათად ამაღლა ჩრდილო კავკასიიდან ჩამოსულმა ბოლშევიკურმა რაზმმა, რომლის მეთაური იყო ს. ქავთარაძე, უშუალოდ სამხედრო მოქმედებებს კი ს. გაგლოევი ხელმძღვანელობდა. რაზმში შედიოდა 60 კაცი, ქავთარაძის განცხადებით შენაერთი გამოგზავნილი იყო რკვ (ზ) სამხარეო კომიტეტის მიერ, აღსანიშნავია რომ ამ რაზმთან ერთად იყვნენ რუსი არტილერისტებიც, ორი ზარბაზნით.⁴⁵ დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად. ჯუღელის შენაერთებმა შეძლეს მოწინააღმდეგის დამარცხება, ამბოხებულებმა მლეთისკენ დაიხიეს. ფასანაურში მიმდინარე საბრძოლო მოქმედებებზე ვ.ჯუღელი 8 ივლისით დათარიღებულ დღიურში წერდა: „გააფთრებული ბრძოლაა. მტერი იკავებს სიმაღლეებს და ყოველ მხრიდან გვესვრის უკან. უვლით გარშემო მთებში. 20 კაცამდე ვართ. ჩვენ გვინდოდა მოგვეარა უკანიდან მტრის ტყვიის-მფრქვეველებისთვის. მთა მეტად ციცაბოა, ფეხები სხტლდება..... ფასანაურში შევდივართ საღამოს 9 საათზე. დილის 10 ს. საღამოს 5 ს. დეგახურებული ბრძოლა იყო...

⁴⁵ ალექსანდრა ართილაყვა, „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“, თბილისი 1960, გვ.89

ჩვენ გავტყვიპეთ მტერი, რომელიც სწრაფად გაიქცა. რამდენიმე კაცია დაჭერილები, ტყვიის-მფრქვეველების ბუდეებში, იქნენ ადგილობრივ დახვრეტილები.⁴⁶

ფასანაურში მოპოვებული გამარჯვების შემდგომ დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო ნაწილები ორად გაიყვნენ, პირველი ნაწილი კონიაშვილ-გედევანიშვილის ხელმძღვანელობით საქართველოს სამხედრო გზის მიმართულებით დაიძრა, ხოლო მეორე ნაწილი ჯუღელ-ფურცელაძის ხელმძღვანელობით გეზი აიღო გუდამაყრის ხეობისკენ. ამ მანევრით ჯუღელს სურდა გზა გადაეჭრა უკანდახეული ამბოხებულებისთვის, რაც საკმაოდ კარგი სტრატეგიული ჩანაფიქრი იყო, მაგრამ თავისი ფასიც ჰქონდა. პრობლემა ის იყო, რომ ყაზბეგში ჩასვლამდე გვარდიელებს ქვენამთის უღელტეხილი უნდა გაეარათ, სადაც გზის სირთულის გამო. ფაქტობრივად შეუძლებელი იყო არტილერიის გადატანა. ¹ „*გზა მეტის-მეტათ მძიმეა, გზაში მთის მდინარე ვიწრო ბილიკებსაც აღარ სტოვებს და სვლა ლოდებით მოფენილ ბილიკზე გვიხდებოდა. სწორეთ ამ ბილიკზე გადავარდა ორი ცხენი ტყვიისმფრქვეველებით დატვირთული, კიდევ კარგი ორივე შემთხვევაში ტყვიისმფრქვეველები დაუზიანებელი გადარჩა.*“ ² მიუხედავად დაბრკოლებისა, მაინც მოხერხდა 300 ჯარისკაცისა და 8 ტყვიამფრქვევის მობილიზება,³ რომელთაც გუდამაყრის ხეობის გავლის შემდგომ მოხალისე მოხვევები უნდა დამატებოდნენ, ამ მიზნით ვ. ჯუღელი აქტიურად ცდილობდა კონტაქტის დამყარებას სტეფანწმინდაში მყოფ იმ პირებთან, რომლებიც მზად იყვნენ სახალხო გვარდიასთან ერთად ებრძოლათ ბოლშევიკი ამბოხებულების წინააღმდეგ, ამას ადასტურებს ს. შადურის ცნობებიც, რომლის მიხედვითაც 10 ივლისს მოხევე ჯარისკაცის გრიგოლ ავსაჯანიშვილის მეშვეობით ვ. ჯუღელი ატყობინებდა როგორმე მთავრობის ერთგული სოფლების წარმომადგენლებს დარიალი გაემაგრებინათ. სამწუხაროდ დარიალის დასაცავად სოფლებიდან სამხედრო რაზმების ორგანიზება ვერ მოხერხდა, თუმცა 30-მდე ახალგაზრდა გუდამაყრისკენ გაემურა ვ. ჯუღელის სამხედრო რაზმებთან შესაერთებლად. აღნიშნული მანევრის ჩაშლა სურდათ

¹ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 3

² საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 2

³ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 1

აჯანყებული სოფლების წარმომადგენლებს, რომელთა წარმომადგენლებსაც სურდათ პოზიციები ქვენამთის უღელტეხილთან დაეკავებინათ, თუმცა ეს ვერ მოახერხეს მთავრობის ერთგული სოფლების წინააღმდეგობის გამო. „*სწო კარგა მოზრდილი და კულტურულათ დაწინაურებული სოფელია, ამის საბუთია სხვათა შორის, მშვენიერი სასკოლო შენობა. ასეთი ჩინებული სახლი სკოლისათვის თფილისის ახლომახლოც არ მოიპოვება. ვფიქრობ ამ კულტურულ დაწინაურების მიზეზია ისიც. რომ ბოლშევიკურმა ბრბომ ვერ აიყოლია ეს სამი ბურჯი ხევისა : ყაზბეგი, სწო და კარკუჩა.*“⁴ სამხედრო წარმატებები დემოკრატიული რესპუბლიკის მესვეურებს კონტროლქვეშ უბრუნებდა ამბოხებული მაზრის ტერიტორიებს და შემდგომი წინსვლის წინაპირობებს ქმნიდა. აჯანყებულები არასახარბიელო მდგომარეობაში იყვნენ, რასაც ადასტურებს ის „*რამოდენიმე „ტელეფონოგრამა“ მემამოხეთა. რომელიც ყაზბეგის სადგურზე დაეჭირათ, რომელიც აშკარა ყოფდა მათ გაჭირვებულ მდგომარეობას.*“⁵

გუდაურთან მოპოვებული გამარჯვების შემდგომ გედევანიშვილის საბრძოლო შენაერთმა კობი დაიკავა. აჯანყებულებმა სამშვიდობო დელეგაცია გამოაგზავნეს, მაგრამ სიტუაცია მაინც დაძაბული რჩებოდა. ამ ყოველივეს მიზეზი კი ჩრდილოეთ კავკასიიდან საშა გეგეჭკორის რაზმის შემოსვლა გახლდათ. უშუალოდ საბრძოლო მოქმედებებში ჩართვამდე, ვლადიკავკაზში გეგეჭკორის რაზმს შეხვდნენ სამხარეო კომიტეტის წარმომადგენლებიც, ფილიპე მახარაძის ხელმძღვანელობით. ს. შადურის ცნობებით, საშა გეგეჭკორის ბოლშევიკურმა ნაწილმა გამოჩენისთანავე (11 ივლისი) აგრესიული პოზიცია გამოამჟღავნა და შესაძლო წინააღმდეგობის გაწევისთვისაც ყაზბეგელებს აოხრებით დაემუქრა. 12 ივლისს უკვე ადგილი აქვს კონფრონტაციას (ბოლშევიკები სტეფანწმიდელებისგან იარაღის ჩაბარებას ითხოვენ), დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარების დაგვიანებასთან ერთად ზიანი ადგებოდა ბევრი ადგილობრივის თვითრწმენას. მიუხედავად მსგავსი განწყობისა, რამდენიმე ათეულმა სტეფანწმინდელმა უარი განაცხადა იარაღის ჩაბარებაზე (სიმონს შადურის მეთაურობით) და თავი ირგვლივ მდებარე მთებს შეაფარეს. სამწუხაროდ თავი გარიდება ვერ მოასწრო საქართველოს ბევრმა პატრიოტმა,

⁴ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 2

⁵ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 1

ერთ-ერთი ასეთთაგანი იყო მღვდელი ბართლომე ლუდუშაური, „*უმთავრესი მიზეზი ყაზბეგის ურჩობისა იყო ყაზბეგის მღვდელი ლუდუშაური, რომელიც მოუწოდებდა ხალხს წინააღმდეგობისკენ, მასვე აღმოაჩნდა ტყვისმფრქვეველი ეკლესიაში დამალული*“⁶ ასკვნიდა აჯანყების ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე ვიქტორ ცინცაძე. სიმონ შადური სინანულს ვერ მალავდა მღვდლის ტყვედ ჩაგდების გამო და შემდეგნაირად ახასიათებდა მას : „*ეს ის მღვდელია, რომელსაც ერთ ხელში ჯვარი უჭირავს, მეორეში ხმალი და ამ ხმალს მაშინ ხმარობს, თუ ვინმე წმინდა ჯვრის შებღალვას მოისურვებს.*“⁷ მიუხედავად უკანდახვევისა, შადური და მისი რაზმი არ აპირებდა პოზიციების დათმობას, რაზმის გეგმაში შედიოდა იერიშის მიტანა, დარიალის ციხის „კრეპოსტის“ მიმართულებით და სახალხო გვარდიისადმი მხარდაჭერის აღმოჩენა.

ბუნებრივია, ამ პერიოდში ვ. ჯუღელსა და სახალხო გვარდიას, სამხედრო კამპანიის წარმოება არ შეუწყვეტია, შემდგომ განვითარებული პროცესების აღსაქმელად აუცილებელია გავეცნოთ სახალხო გვარდიის მეთაურისა და ერთ-ერთი უცნობი ჯარისკაცის ჩანაწერებს :

12 ივლისი 1918 წ. კარკუჩა- ყაზბეგში კავკავიდან ამოვიდა საშა გეგეჭკორის რაზმი. ეს ჩვენთვის ხელსაყრელი. დაიღუპება ეს რაზმი... ყაზბეგის მთა მიიძალა ღრუბლებში... ამაყი ძლიერი და მკაცრი ყაზბეგი...

13 ივლისი 1918 წ. სნო- გუშინ ღამით ჩვენთან ჩამოვიდა ლომთათიძის გუნდი. მან ერთ დღის განმავლობაში გააკეთა გადასვლა ფასანაურიდან! ეხლა ჩვენ საკმარისი ძალები გვყავს-250 ხიშტი 8 ტყვისმფრქვევლით. ჩვენ უკვე შეგვიძლია ვიმოქმედოთ ყოჩაღად და გადამწყვეტით.....⁸

13 ივლისი 1918 წ. ახოტი- 11 ს. ჩვენ უკვე დავიკავეთ ახოტის ციხე-სიმაგრე, რომელიც მდებარეობს სამხედრო გზაზე. ამნაირად მტერს გადაუჭყერით გზა! ზოგიერთებმა, ალბად,

⁶ ვიქტორ ცინცაძე, „დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე“, (1923, 17 ივნისი, N173) გაზეთი „მუშა“, გვ.4

⁷ სიმონ შადური „დუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება“ გაზეთი „ერთობა“ (1918,3 აგვისტო, N163) გვ.3

⁸ აღსანიშნავია, რომ გარდა ზემოთ აღნიშნული ძალებისა, მთავრობის ერთგული სოფლების წარმომადგენლებმა გამოიყვანეს ქვეითი და ცხენოსანი რაზმები, რომლებმაც როგორც სახალხო გვარდიელები აღნიშნავენ, საკმაოდ დიდი როლი შეასრულეს ამბოხებულთა საბოლოო დამარცხებაში (საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 3)

ღამით მოასწრეს ყაზბეგში გავარდნა და ეხლა ისინი ზარბაზნებს უშენენ იმ მთების სიმაღლეებს და მწვერვალებს, რომლებიდანაც ჩამოდიოდა ლომთათიძის გუნდი. მაგრამ მე მჯერა, რომ მოხვევები მათაც გადაუჭრიან გზას, და მთელი სოციალისტური რაზმი გეგეჭკორის ჩაგვივარდება ხელში! მთავარი სიმაღლენი უკვე ჩვენს ხელშია!...⁹

14 ივლისი 1918 წ. ყაზბეგი- გუშინ საღამოთი დავამწყვდიეთ ბოლშევიკები. მთლად განადგურდნენ ისინი. წავართვით მათ ორი ზარბაზანი, ოთხი ბომბის-მფრქვეველი, ტყვიისმფრქვევლები, მთელი ბარგი-ბარხანა და ორასი ტყვე. საშა გეგეჭკორის ბოლშევიკური რაზმიდან აღარაფერი დარჩა. დატყვევებულთა შორის არის დაჭრილი თომა ჩუბინიძე და სოხუმელი შანტაჟისტი მიშა გეგეჭკორი.... განადგურებული მტერი წარმოადგენდა საცოდავ, უბედურ სანახაობას. ჩვენ იგი მოვიმწყვდიეთ დარიალის ვიწრო ხეობაში, პრონესი გოსპოდის და გველეთის ხიდს შორის. ამ ადგილას მდებარეობს პატარა სოფელი ცდო, რომელმაც ითამაშა ბოლშევიკებისთვის საბედისწერო როლი.. მტერს არავითარი საშველი აღარ გააჩნდა. წინ ჩაუსაფრდნენ მოხვევები და ჩვენი ტყვიის-მფრქვეველები, მარჯვნივ გაცოფებული თერგი მოაგორებდა თავის მღვრიე ტალღებს. მარცხნივ მიდიოდა ზევით, ციცაბო მაღალი კლდეები, უკანიდან აწვებოდნენ ჩვენები.... ამნაირად გაკეთდა საბედისწერო, სასიკვდილო რკალი! მაგრამ საშა გეგეჭკორმა მოასწრო ამ რკალიდან გასხლტომა. მან თავს უშველა პირველ რიგში. ასეთია მისი ტაქტიკა...¹⁰

როგორც ვ. ჯუღელი ისე ბოლშევიკი ამბოხებულები მიუთითებდნენ, რომ გეგეჭკორის რაზმის დამარცხებასთან ერთად აჯანყებულთა საბრძოლო შემართებაზე განსაკუთრებული ზიანის მომტანი გამოდგა ბოლშევიკური რაზმების მეთაურის ვ. ჭიჭინაძის დაღუპვა.

შედეგი მართლაც შთამბეჭდავი იყო. ამბოხებულთა რიგებიდან გაქცევა მხოლოდ 20 კაცმა მოასწრო (გამაგრდნენ დარიალის სიმაგრეში, სავარაუდოა, რომ თერგის საბჭოთა

⁹ აჩხოტის ციხე-სიმაგრის ასაღებად გადაწყდა ორი რაზმის შედგენა, პირველ რაზმს ვალიკო ჯუღელი მეთაურობდა, რომლის მიზანსაც სნოს წყალზე გადასვლა და იქ არსებულ მოდარაჯე მოხვევებთან ერთად მაღლობიდან ბრძოლის დაწყება ევალებოდა, ხოლო მეორე ლომთათიძის რაზმი სნოსა და ყაზბეგს შორის მდებარე შუა მწვერვალზე უნდა ასულიყო. ამ მანევრებით სამთავრობო შენაერთები სტრატეგიულ სიმაღლეებს იკავებდნენ და კარგ პირობებს ქმნიდნენ შემდგომი წინსვლისთვის. აღნიშნულ შეტევას მალევე კონიევის რაზმი უნდა დამატებოდა. (საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 3)

¹⁰ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“Тифლისь 1920, გვ.32-35

რესპუბლიკიდან დახმარებას მოელოდნენ) დატყვევებულები გველეთის ყაზარმაში მოათავსეს. ამ წარმატებებთან ერთად, ორმაგად სასიამოვნო იყო, კონიევის რაზმის ყაზბეგში გამოჩენა, რაც ცხადყოფდა, რომ თბილისიდან გველთამდე გაწმენდილი იყო ბოლშევიკებისგან.¹¹ მისიის დასასრულებლად საჭირო იყო ბოლშევიკთა ბოლოს დასაყრდენი ბასტიონის, დარიალის დაკავებაც. ამ მიზნით, 14 ივლისს გაიმართა სამხედრო კრება, რომლის უმთავრეს ამოცანასაც სწორედ დარიალის ასაღებად გეგმის შემუშავება წარმოადგენდა. გადაწყდა, რომ აღნიშნულ ოპერაციას პოლკოვნიკი იოსებ გედევანიშვილი უხელმძღვანელებდა.¹²

„დარიალის ციხიდან მეამბოხეები ენერგიულ სროლას აწარმოებდნენ (თან ჰქოდნათ ერთი ტყვისმფრქვეველიც) მათ ციხიდან გამოდენა და დამორჩილება მხოლოდ თოფების საშუალებით ძლიერ გაჭიანურდებოდა. ამიტომ ი. გედევანიშვილმა განკარგულება მოიხდინა აემუშავებინათ ზარბაზანი.“¹³ არტილერიის გამოყენებამ გაუმარტივა საქმე სახალხო გვარდიელებსა და მოხევეებს, რომელთაც რამდენიმე ყუმბარის გასროლის შემდგომ მარტივად შეძლეს სიმაგრეში შეღწევა და იქ მყოფების დაპატიმრება. თუმცა რამდენიმე ამბოხებულმა (მათ შორის საშა გეგეჭკორმა) მოასწრო გაქცევა. მოხევეებმა და გვარდიელებმა მათ დევნაში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საზღვარი გადალახეს (იგულისხმება გადასვლა სადგურ ლარსზე, იმ დროს იმყოფებოდა ინგუშთა ტერიტორიაზე) ესკალაციის თავიდან ასაცილებლად გადაწდა ინგუშებთან მოლაპარაკების გამართვა. *„ გაიმართა წინასწარი მოლაპარაკება, რომელზედაც ნათლად გამოირკვა ჩვენი და ინგუშთა ეკონომიკური ინტერესების ერთგვარობა. სამხედრო გზის დაუყოვნებლივ გახსნა- გაწმენდა და მასზე თავისუფალი მოძრაობის აღდგენა ისევეა აუცილებელი საქმეა ინგუშებისთვის, როგორც ჩვენთვის. ინგუშთა დელეგატებს განუმარტეს აგრევთვე მიზეზები ჩვენი ჯარების მიერ ლარსის აღებისა.“¹⁴*

კონსესუსის მიღწევის მიუხედავად, აღნიშნულ კრებას არ შეეძლო საბოლოო

¹¹ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 4

¹² საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 4

¹³ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 5

¹⁴ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831 , აღწერა 1, საქმე 10, ფ. 6

გადაწყვეტილება მიღება. გადაწყდა, რომ ახალი მოლაპარაკება ლარსში დამატებით 20 ივლისს უნდა გამართულიყო. საბოლოოდ 15 ივლისს, დარიალისს ციხე-სიმაგრის დაკავებით, დასრულდა დუშეთის მაზრის გათავისუფლების პროცესი ამბოხებულებისგან.

ამბოხის შედეგები

1918 წლის დუშეთის მაზრის ბოლშევიკური ამბოხი სრული მარცხით დამთავრდა, მთავრობის საჯარისო შენაერთებმა სრულად შეძლეს დუშეთის მაზრის ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის აღდგენა, დაიცვეს ქვეყნის სუვერენიტეტი და ერთიანობა. მიუხედავად მიღწეული წარმატებისა, კვლავინდებურად პრობლემური იყო სამხედრო გზის დაცვა და ფოსტა-ტელეგრაფის სრული გაკონტროლება. ამის დასტურია საქართველოს ფოსტა-ტელეგრაფის მომსახურეთა კავშირის ცენტრალური გამგეობისადმი წარდგენილი ანგარიში¹⁵, სადაც საგამომიებო კომისიის წევრები აღნიშნავენ, რომ „ბოლშევიკური ბანდების“ დამარცხებიდან 12 დღის გასვლის მიუხედავად, მოძრაობა საქართველოს სამხედრო გზაზე შეწყვეტილი იყო. ამ საკითხის მოგვარებასთან ერთად, ხელისუფლების დღის წესრიგში დადგა იმ მიზეზების დადგენა, რომლებმაც ხელი შეუწყვეს საპროტესტო მუხტის გაღვივებას მაზრაში. საბრძოლო მოქმედებების დასრულების შემდგომ აჯანყებულთა ერთი ნაწილი აღნიშნავდა, რომ ისინი ბოლშევიკური პროპაგანდის მსხვერპლნი იყვნენ. „*მე წამოვედი ისე, .. წამომიყვანეს, არაფერს არ ვაკეთებდი*“ მსგავსი „არგუმენტებით“ ცდილობდა თავი გამართლებას მიშა გეგეჭკორი, (ამბოხების ერთ-ერთი მონაწილე) რომელსაც საკმაოდ სერიოზულ ბრალდებებს უყენებდა ვალიკო ჯუღელი (როგორც საკუთრივ აჯანყებაში მონაწილეობის, ისე სოხუმში ნამოღვაწარის გამო)¹⁶

მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის საკითხი, რომ აჯანყებულთა შორის

¹⁵ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 5, ფ. 78

¹⁶ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831, აღწერა 1, საქმე 10, ფ.10

უმეტესობა გლეხების ფენიდან იყო, რომელთა უკმაყოფილებასაც ობიექტური საფუძვლები გააჩნდა. ძირითადი მიზეზი ამ ყველაფრისა იყო უპურობა. აღნიშნული გარემოება კარგად გამოიყენეს ბოლშევიკებმა მაზრის გლეხობის ასაჯანყებლად და მტრულად განსაწყობად. მაგალითად ერთ-ერთი აჯანყებული (შაქრო მანგიაშვილი, დუშეთის გლეხთა ორგანიზაციის წარმომადგენელი წარმომადგენელი) შემდეგ პოზიციას აფიქსირებდა : *„ჩვენ გვითხრეს, რომ ყაზბეგლები და მისი მომხრე სოფლები შეუერთდა წითელ გვარდიას და გზა შეჰკრეს, რაც არის მიზეზი უპურობისა. პური არ მოდის, ჩვენ შიმშილი გვაწუხებს და ავსდექით“*.¹⁷ აღსანიშნავია, რომ კამპანიის დასაწყისში სახალხო გვარდიის სარდალი ვალიკო ჯუღელი სამხედრო მოქმედებებთან ერთად ეწეოდა აგიტაციას, რათა ცდილობდა ჯანსაღი ელემენტები ჩამოეცილებინა ბოლშევიკური მოძრაობისთვის.¹⁸

მთავრობის მხრიდან ქმედითი ნაბიჯების გადადგმაზე მიგვიითებებს თათბირის გამართვა პროვინციების ორგანიზაციებთან (1918 წლის 20 ივლისი), რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა აჯანყების ობიექტური მიზეზების დადგენა, როგორც დუშეთის მაზრაში, ისე ქვეყნის მასშტაბით მომხდარი სხვა აჯანყებების შესახებ. აღნიშნულ შეხვედრაზე დელეგატებმა გარკვევით დააფიქსირეს, რომ *„რესპუბლიკის ყველა კუთხეში ანარქია დღითი დღე ძლიერდება, აშკარაა, ანარქიის ჩასაქრობად და რევოლუციის მონაპოვართა განსამტკიცებლად მთავრობისგან მიღებული მარტო რეპრესიული ზომები არ კმარა. საჭიროა რევოლუციონერ ორგანიზაციათა გასვლა ფართო მასაში, მის სულის სიღრმეში ჩაწდომა, ანარქიის გამომწვევ მიზეზების გაგება და ამ ნიადაგზე იდეური მუშაობის წარმოება. სწორედ ეს მიზანი აქვს სასოფლო კომისიას. ის სისტემატიურათ უნდა ღებულობდეს ცნობებს საქართველოს სხვა და სხვა სოფელთა მდგომარეობის შესახებ და შექმნილ პირობებს უფარდებდეს თავის მოქმედებას.“*¹⁹ ცნობების უმრავლესობაში, რომლებსაც შემდგომ სასოფლო კომისიები იღებდნენ, ძირითადად ფიქსირდებოდა, რომ

¹⁷ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 13, ფ. 1

¹⁸ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифლისь 1920, გვ.27-28

¹⁹ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 13, ფ. 13

გლებები უკმაყოფილებას გამოთქვამდნენ გაზრდილი ფასებისა და უსუსრსათობის გამო²⁰ და ასევე ინტერესდებოდნენ თუ როდის მოწესრიგდებოდა მიწის საკითხი.

პირველმა მსოფლიო ომმა და რუსეთის რევოლუციამ ეკონომიკური კუთხით საკმაოდ ნეგატიური შედეგები მოუტანა საქართველოს. პირველ რიგში ბოლშევიზმმა სამხრეთ რუსეთისგან შემომავალი მარცვლეულის მიწოდება შეუწყვიტა ქვეყანას, ომი და ანარქია ასევე არ ქმნიდა იმის შესაძლებლობას, რომ ადგილობრივი ნამატი პროდუქცია საზღვრებს გარეთ გასულიყო.²¹ რუსეთთან ვაჭრობა, რომელიც ექსპორტის მთავარ საფუძველს შეადგენდა, თითქმის მთლიანად მოიშალა, ასევე შეფერხდა სანაოსნო ვაჭრობა ევროპასთან, რომელიც ისედაც შეზღუდული იყო დიდი ზომის გადამზიდი გემების ნაკლებობის გამო.²²

პირველმა დროებითმა მთავრობამ მიწის დეკრეტი 1917 წლის 16 დეკემბერს გამოსცა, ხოლო შესაბამისი კანონი ამიერკავკასიის პარლამენტმა 1918 წლის 7 მარტს მიიღო, რომლის თანახმადაც გლებებს, მხოლოდ იჯარით შეეძლოთ სახელმწიფოს რეზერვში არსებული მიწის მიღება,²³ მიუხედავად პროგრესული ნაბიჯისა, გლებების ნაწილი რეფორმით უკმაყოფილო იყო, პრობლემა ის იყო, რომ მიწების უმრავლესობა უშუალოდ გლებებს კი არა, სახელმწიფოს გადაეცემოდა.²⁴ რისი პირდაპირი შედეგიც იყო ანტისახელმწიფოებრივ გამოსვლებში მათი აქტიური მონაწილეობა. განსაკუთრებით ამ პროცესს ადგილი ჰქონდა დუშეთის მაზრაში, სადაც აქტიურად იდგა როგორც მიწით სარგებლობის საკითხები, ისე მწვავე სასურსათო დეფიციტი. აღსანიშნავია, რომ რესპუბლიკის ხელმძღვანელების *„ერთ-ერთი მთავარი სატკივარი მხოლოდ ის კი არ იყო, რომ გლებებს მიწები წართმეული ჰქონდათ, არამედ ისიც, რომ ქვეყნის ერთსაუკუნოვანი*

²⁰ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 13, ფ. 16

²¹ კარლ კაუცკი „საქართველოს გლებთა სოციალ-დემოკრატიული რესპუბლიკა: შთაბეჭდილება და დაკვირვებანი „ თბილისი 2018 გვ. 74

²² კარლ კაუცკი „საქართველოს გლებთა სოციალ-დემოკრატიული რესპუბლიკა: შთაბეჭდილება და დაკვირვებანი „ თბილისი 2018 გვ. 101

²³ ერიკ ლი „ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018 გვ. 151

²⁴ ერიკ ლი „ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018 გვ. 153

ცარისტული ოკუპაციის განვმალობაში ეს მიწები რუსულ სახელმწიფოს ჰქონდა დასაკუთრებული; მიწის საკითხი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ნაციონალურ საკითხთან. მიწის რეფორმა ქართველი ხალხის რუსული იმპერიული მმართველობისგან გათავისუფლების ნაწილი იყო“²⁵ არსებული სიტუაცია შეიცვალა 1919 წლის 28 იანვრის დადგენილებით, როდესაც გლეხებს უკვე შეეძლოთ მისაღებ ფასში შეეძინათ სახელმწიფოს მიწა. ეს უკვე ნამდვილად დიდი წინგადადგმული ნაბიჯი იყო, რადგანაც დიდი ალბათობით, მესაკუთრეებად ქცეული გლეხები უფრო პროდუქტიულად დაამუშავებდნენ მიწას, ვიდრე მოიჯარეებად მყოფები.²⁶ „მიწა რევოლუციამ მოგვცა, მაგრამ რევოლუცია მარტო გლეხებს არ მოუხდენია. რევოლუციის მონაპოვრით ყველამ უნდა ისარგებლოს. გლეხმა მიწა უნდა მიიღოს, მაგრამ მისი ღირებულების ნაწილი სალაროში შეიტანოს. ეს სამართლიანი იქნება. „²⁷ ასეთი იყო მიწათმოქმედებისა და შრომის მინისტრის, ნოე ხომერკის პოზიცია, რომელიც აგრარული რეფორმის საჭიროებისა და ეფექტურობის შესახებ ასკვნიდა : „ ჩვენი რეფორმა მისაღებია ეკონომიურ და პოლიტიკური თვალსაზრისითაც. ეს ზომა დაამშვიდებს გლეხს და გახდის მას ჩვენი წესწყობილების დამცველათ. მიუხედავად იმისა, რომ გლეხს სძულს მემამულემ ის მაინც ჩუმად ყიდულობს მისგან მიწას. ეს კარგი მაჩვენებელია იმის, რომ გლეხს სწყურია მიწის საკუთრებათ შეძენა და ეს მისი სურვილი არ შევასრულეთ ის ზურგს შეგვაქცევს. „²⁸

აღნიშნულ პოზიციას ბევრი მომხრის გარდა ბევრი მოქიშპვეც ჰყავდა. ერთსულოვანი პოზიცია არ ჰქონდათ გლეხებსაც. ისტორიკოსი გრიგორი სუნი აღნიშნავდა, რომ პრობლემები შეიქმნა ზოგიერთ მაზრაში, სადაც მსხვილი მამული ცოტა იყო ჩამოსართმევი, „ზოგი ისე მჭიდროდ იყო დასახლებული, რომ გლეხებმა თავიანთ პატარა ნაკვეთზე, სულ ერთი ციდა დანამატი მიიღეს, მაგალითად ქუთაისის გუბერნიის არცერთ

²⁵ ერიკ ლი „ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018 გვ. 148-149

²⁶ კარლ კაუცი „საქართველოს გლეხთა სოციალ-დემოკრატიული რესპუბლიკა: შთაბეჭდილება და დაკვირვებანი „ თბილისი 2018 გვ. 89-90

²⁷ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქმე 49, ფ. 1

²⁸ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქმე 49, ფ. 1

მაზრაში გლეხის საშუალო ზომის კარმიდამოს არ გადაუჭარბებია 1,6 ჰექტრისთვის.“²⁹ მსგავსი რევოლუციური რეფორმის სრულყოფილად გატარება შეუძლებელი იყო. აუცილებელია გავითვალისწინოთ, რომ აღნიშნული პროცესი საგარეო მოწინააღმდეგეებთან ბრძოლისა და შიდა ამბოხებების გამკლავების თანადროულად მიმდინარეობდა. „ჩვენი ფინანსური მდგომარეობა კრიტიკულია, თუ ის შიგნიდან ვერ გამოვასწორებთ, უბედურება მოხდება. ამას გარდა გლეხის ფსიქოლოგიაც გვექონდა მხედველობაში. მას გონია, თუ ფული გაიღო, მაშინ მიწა მისია, თუ არა- საეჭვოა.“³⁰ ასე ასაბუთებდა საკუთარ მსჯელობას ნოე ჟორდანიას, სადაც ნათლად ჩანს, რომ აგრარულ სფეროში სწრაფი პროგრესული გარღვევის გარეშე კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგებოდა რევოლუციის ყველა მონაპოვარი. ნოე ხომერიკის მიერ შემუშავებული პროექტი ამცირებდა გლეხთა აჯანყების რისკებს და საფუძველს ქმნიდა ქვეყნის ფინანსური მდგომარეობის გამოსწორებისა, აღნიშნულთან ერთად ყველაფერი უნდა გაკეთებულიყო, რომ არისტოკრატია, რომლებსაც მიწები უკომპენსაციოდ ჩამოერთვა ახალი საზოგადოების შეურიგებელ მტრად არ ქცეულიყო.³¹

1919 წლის დამფუძნებელი კრების არჩევნები სოციალ-დემოკრატიული პარტიამ შთამბეჭდავი გამარჯვება მოიპოვა. ქალაქის ამომრჩევლებიდან 72 პროცენტი მოიპოვეს. უკეთესი შედეგები დაფიქსირდა სოფლად, სადაც მაცხოვრებელთა 82 პროცენტმა არჩევანი მენშევიკების სასარგებლოდ გააკეთა. აღნიშნული შედეგები ყველაზე კარგი დადასტურებაა იმისა, რომ მოსახლეობაში მთავრობის მიერ გატარებულმა რეფორმებმა დიდი პოპულარობა მოიტანა.³² როგორც რონალდ სუნი აღნიშნავდა: „მიწის კონფისკაციისა და ხელახალი განაწილების მასშტაბები სრულიად გასაოცარი იყო, მიტ უფრო, იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოში მიწები მანამდე არავის აუზომავს; რეფორმის ტექნიკურ მხარის აღსასრულებლად სამინისტროს სულ რამდენიმე კვალიფიციური ადამიანი ჰყავდა; და მთელი პროცესი, ყველაზე ბევრი, ორ წელიწადში

²⁹ Ronald Grigor Suny “ The making of the Georgian nation” 1994 გვ. 198

³⁰ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქმე 49, ფ.1

³¹ ერიკ ლი „ ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018 გვ. 157

³² ერიკ ლი „ ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018 გვ. 155

დასრულდა.“³³ დროის სიმცირე და კადრების არასაკმარისი რაოდენობა უფრო მეტის მიღწევას შეუძლებელს ხდიდა. „თუკი რეფორმამ პროდუქტიულობის სერიოზულ ზრდას რრ შეუწყო ხელი და ვერც სოფლის მოსახლეობის სიღარიბე აღმოფხვრა, დროთა განვმლობაში ესეც გაჩნდებოდა. სამწუხაროდ, სწორედ დრო იყო ის. რაც საქართველოს რესპუბლიკას მალევე წაერთვა.“ პირველ დემოკრატიულ რესპუბლიკაში გატარებული აგრარული რეფორმა იმ ახალი საზოგადოების ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტი იყო, რომელსაც სოციალ-დემოკრატიული მთავრობა ქმნიდა.³⁴

დასკვნა

1918 წლის დუშეთის მაზრის ბოლშევიკური ამბოხი სრული მარცხით დამთავრდა, მთავრობის საჯარისო შენაერთებმა სრულად შეძლეს დუშეთის მაზრის ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის აღდგენა, დაიცვეს ქვეყნის სუვერენიტეტი და ერთიანობა. დემოკრატიული მთავრობის საჯარისო შენაერთებმა არ მისცეს ამბოხებულებს იმ გეგმის განხორციელების უფლება, რაც მათ 3 წლის შემდგომ განახორციელეს. „ლენინის მთავრობა ჩქარობდა დარიალის ხელში ჩაგდებას და საქართველოს დამოუკიდებლობის განადგურებას, რათა დენიკინთან ბრძოლაში ზურგი ჰქონოდა გამაგრებული“.⁵¹ ამის გათვალისწინებით ცხადია თუ რა დიდი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა სამოქალაქო ომში ჩაფლული ბოლშევიკებისთვის დარიალისა და საქართველოს დაკავებას. აჯანყების წარმატებით დაგვირგვინდება, შემდგომი

³³ Ronald Grigor Suny “ The making of the Georgian nation” 1994 გვ. 198

³⁴ ერიკ ლი „ ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018 გვ. 157-158

წინსვლის წინაპირობებს ქმნიდა. ახალგაზრდა რესპუბლიკა დიდი გამოწვევის წინაშე იდგა. ვალიკო ჯუღელი მოვლენებს შემდეგნაირ შეფასებას აძლევს: *„ანარქიის ალმა მოიცვამთელი დუშეთის მაზრა, ამამბოხებულებმა მიაღწის სადგურ მცხეთამდე, თვით*

⁵⁰ ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифлисъ 1920, გვ.32-35

⁵¹ ჯიმშერ წიკლაური, „დარიალის დამცველნი“ ყაზბეგი 2012, გვ.8

ტფილისს, ამრევოლოციის გულს მოელოდა დიდი საფრთხე, ამბოხებულებმა დაიკავეს ყაზბეგი, გაუხსნეს გზა კავკასელ ბოლშევიკებს, მოგვიკლეს საშა რიკაძე, დაამხსვრიეს და გასწყვიტეს ჩვენი რაზმი. ამბოხებულები გრძნობდნენ თავიანთ გამარჯვებას, გრძნობდნენ ძალასა და სისხლი ათრობდა მათ. ტფილისი გახდა მათი ლოზუნგი“.⁵² შექმნილი ვითარების მსგავსად დახასიათებაში ნამდვილად არ ცდებოდა ვ.ჯუღელი. მდგომარეობა მართლაც რომ საგანგაშო იყო. აჯანყების ორგანიზატორების გეგმები არ შემოიფარგლებოდა კონკრეტული მაზრის ამბოხით და იქ საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებით, ის უფრო შორსმიმავალი და საშიში იყო საქართველოსთვის. ბუნებრივია, ისმის შეკითხვა, 1918 წლებში მომხდარ გამოსვლებს შორის, თუ რატომ ანიჭებდნენ ბოლშევიკები დუშეთის მაზრის აჯანყებას დიდ პოლიტიკურ-სტრატეგიულ მნიშვნელობას? პირველი მიზეზი ის გახლდათ, რომ მაზრა ტერიტორიულად საკმაოდ ახლოს იყო ტფილისთან, მეორე მიზეზიც ტერიტორიული სიახლოვით საბუთდებოდა, ოღონდ არა ტფილისთან არამედ ჩრდილოეთ კავკასიასთან. ამ უკანასკნელიდან ცდილობდნენ ამბოხებულები გადამწყვეტი დახმარების მიღებას და აჯანყებაში გარდატეხის შეტანას. ხოლო მესამე მიზეზი პირდაპირ იყო დაკავშირებული ბოლშევიკების სააგიტაციო საქმიანობის ხელშეწყობასთან. საქმე ეხებოდა იმ მიწებს, რომელსაც ჯერ კიდევ ფლობდა თავად-აზნაურობა და რომელთა ხელში ჩაგდებასაც პირდებოდნენ მაზრის მოსახლეებს აჯანყების წარმატებით დამთავრების შემთხვევაში.⁵³

ამბოხის წარმატებით დასრულება ზიანს არ აყენებდა რომელიმე მიწის მესაკუთრეს ან მთავრობის წარმომადგენელს, ის ანადგურებდა ეროვნული და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს იდეას და ყველა მის ერთგულ მხარდამჭერს. დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობა მთლიანად ცვლიდა საქართველოს ისტორიას. „თუ საბოლოოდ არ მოისპობოდა ეროვნული თავისუფლების იდეა, ის სამი წელი დამოუკიდებლობისა, ხომ აღარ გვექნებოდა, რომელიც ალბათ მთელს საუკუნეს სჯობდა. მაშინ რაღა იქნებოდა საყრდენი XX საუკუნის ქართველთათვის ეროვნული ისტორიის გაგრძელებისა? ჩვენ ხომ

⁵²ВАЛИКО ДЖУГЕЛИ, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифлисъ 1920, გვ.64

⁵³გ.ლაფანაშვილი „დუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს“ ტფილისი 1927, გვ.3

გვიან ფეოდალური ხანის შემდგომ სახელმწიფოებრიობის ისტორია აღარ გვექნებოდა“.⁵⁴ არსებული ამბოხის დროს, მიუხედავად დამოუკიდებლად ყოფნის მცირე დროისა, სუვერენიტეტისა და დემოკრატიული ღირებულებების დაცვა, როგორც რეგულარული არმიის ჯარისკაცის, ისე რიგითი მოქალაქის მთავარი საზრუნავი გახდა. განსაკუთრებით აღტაცებას იწვევს სიმონ შადურის მეთაურობით სტეფანწმინდელთა ბრძოლა მტრის წინააღმდეგ, რომლებიც ყველაზე კრიტიკულ მომენტშიც კი რესპუბლიკის გვერდში დადგნენ და დიდი წინააღმდეგობა გაუწიეს ბოლშევიკთა რაზმებს. ბრძოლის გარდა, ეს უკანასკნელნი არგუმენტირებულად ცდილობდნენ აეხსნათ ამბოხებულებისთვის, რომ მთავრობის წინააღმდეგ წასვლა უკანანო და საფრთხის შემცველი გახლდათ. „რაც შეეხება საქართველოს მთავრობას, ჩვენ არ გვაქვს უფლება მის წინააღმდეგობა გავუწიოთ, რადგანაც იგი ჩვენი ამორჩეულია, ოთხ ფორმულიან დემოკრატიული არჩევნებით. ჩვენ საქართველოს მთავრობაში ისეთი პირებია, რომლებსაც მთელი ქვეყანა იცნობს და თაყვანს სცემს მათ. მათი უნდობლობის გამოცხადება ჩვენს მიერ, მომასწავებელი იქნება დუშეთის მაზრის გამოყოფისა საქართველოდან, რომელიც არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მივიღოთ, რადგან ეს ლალატი იქნება დუშეთის მაზრაში მცხოვრებ გლეხებისგან მთავრობისადმი“.⁵⁵ აცხადებდა აჯანყებულთა წინააღმდეგ მებრძოლი ალექსი ფიცხელაური დუშეთის-გლეხთა ორგანიზაციისა და სტეფანწმინდა-სნოს წარმომადგენლებს შორის მომხდარი შეხვედრის დროს. აღსანიშნავია რომ სტეფანწმინდელთა მებრძოლი შენაერთები, რომლებიც ვალიკო ჯუღელთან იბრძოდნენ 1918 წელს დუშეთის მაზრაში, შემდგომში აქტიური მონაწილეობა მიიღეს 1920 წელს ცხინვალში მომხდარი ბოლშევიკური გამოსვლის ჩახშობაში.⁵⁶

ფიცხელაურის, შადურის და სხვ. მსგავსი ღირსეული ადამიანების წყალობით საბჭოთა ხელისუფლების დასამყარებლად წარმოებული ბრძოლა მარცხით დამთავრდა. ამბოხის მარცხს ჰქონდა თავისი ობიექტური მიზეზები. უპირველეს ყოვლისა კი მათ

⁵⁴ ჯიმშერ წიკლაური „დარიალის დამცველნი“ ყაზბეგი 2012 გვ.64

⁵⁵ გიორგი ლაფანაშვილი „დუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს“ ტფილისი 1927, გვ.35

⁵⁶ ჯიმშერ წიკლაური, „დარიალის დამცველნი“ ყაზბეგი 2012, გვ.58-59

შორის იყო, როგორც ბოლშევიკური ხელისუფლების სისუსტე ჩრდილოეთ კავკასიაში, ისე მუდმივი კავშირის არქონა ამბოხებულებსა და კავკასიის საოლქო კომიტეტს შორის.

ნაშრომის შექმნის მიზანი იყო წარმოდგენა შეგვექმნოდა 1918 წლის ივნის-ივლისში დუშეთის მაზრაში მიმდინარე პროცესებზე, გაგვეაზრებინა თუ რა საშიშროებას წარმოადგენდა ბოლშევიკური ამბოხი და რა შედეგები მოჰყვებოდა აჯანყების წარმატებით დამთავრებას. ამავდროულად აგვესახა ის უდიდესი ღვაწლი, რაც გაწიეს, როგორც დემოკრატიული რესპუბლიკის საჯარისო შენაერთებმა(ვალიკო ჯუღელი მეთაურობით), ისე დამოუკიდებლობისთვის მებრძოლმა სტეფანწმინდელთა რაზმებმა. მათი ერთობლივი მოქმედება საქართველოს სუვერენიტეტისა და ერთიანობის დაცვისთვის ბრძოლის ბრწყინვალე მაგალითია.

გამოყენებული ლიტერატურა

წიგნები:

- *ალექსანდრა ართილაყვა*, „დუშეთის გლეხთა აჯანყება 1918 წელს“, თბილისი, საბჭოთა საქართველო 1960.
- *გიორგი ლაფანაშვილი*, „დუშეთის აჯანყება 1918 წელს“, ტფილისი, საქართველოს წითელი ჯვრის საზოგადოების სტამბა 1927.
- *ჯიმშერ წიკლაური*, „დარიალის დამცველნი“, ყაზბეგი, სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი 2012.
- *ვახტანგ გურული, მერაბ ვაჩნაძე, დიმიტრი შველიძე, ნესტან კირთაძე, ავთანდილ წოწკოლაური, პაატა ფირანიშვილი*. (რედ. ვახტანგ გურული) საქართველოს ისტორია XX საუკუნე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გამომცემლობა არტანუჯი, თბილისი 2003.
- *ერიკ ლი* „ექსპერიმენტი, საქართველოს მივიწყებული რევოლუცია 1918-1921“ თბილისი 2018
- *კარლ კაუცკი* „საქართველოს გლეხთა სოციალ-დემოკრატიული რესპუბლიკა: შთაბეჭდილება და დაკვირვებანი „ თბილისი 2018
- *ВАЛИКО ДЖУТЕЛИ*, „Т Я Ж Ё Л Ы Й К Р Е С Т Ъ“ Тифлисъ Государственная Типография 1920.
- *Ronald Grigor Suny* “The making of the Georgian nation” 1994

პრესა:

- *„ბოლშევიკებთან ბრძოლა დუშეთის მაზრაში“*. გაზეთი „სახალხო საქმე“ (1918 N265) ალექსანდრე გორგაძე.
- *„დუშეთის აჯანყების ხუთი წლის თავზე“*, გაზეთი „მუშა“(1923 17 ივნისი) , ვიქტორ ცინცაძე.
- *„დუშეთის მაზრის ამბოხი და სტეფანწმინდაზე გალაშქრება“*, გაზეთი „ერთობა“(1918 N162, 263), სიმონ შადური .
- *„დუშეთის მაზრის აჯანყება 1918 წელს“ (რვა წლის შესრულების გამო)*, გაზეთი „კომუნისტი“(1918,17 ივნისი,1926), ფილიპე მახარაძე.
- *„წითელ გვარდიას“*, გაზეთი „ერთობა“ (1918, 27 ივნისი,N131).
- *„თბილისში მცხოვრებნო, დუშეთის მაზრის მოქალაქენო“*, გაზეთი ერთობა(1918, 30

ივნისი, N134) დუშეთი მაზრის მცხოვრებთაგან შემდგარი ჯგუფი.

- „დუშეთის მაზრაში“, გაზეთი „ერთობა“ (1918, 26 ივნისი, N130) ვ.შემოქმედელი.

საარქივო მასალა

- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქმე 49
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1831, აღწერა 1, საქმე 10
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 5
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 13
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1863, აღწერა 1, საქმე 134
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 85
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1864, აღწერა 2, საქმე 102
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1938, აღწერა 1, საქმე 191
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1938, აღწერა 1, საქმე 192
- საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1970, აღწერა 3, საქმე 1